

ספר אמרכל על הלכות פסח

הוצא עפ"י כ"י בלויח מבוא והערות

ע"י

מיכאל הינער

מבוא

הנני מוציא לאור את ספר אמרכל, הלכות פסח, מכ"י אחר שבביתמ"ד לרבנים דנויארק. בפרק ההוא שבכ"י חסר בראשו ובסופו, וגם אין זכר שם לשם הספר ולשם המחבר. אבל אחר העיון החלטתי שכ"י זה הוא קטע מספר אמרכל, מפני הטעמים שלהלן: רוב המאמרים המובאים בקיצור בליקוטים מהל' אמרכל, הל' פסח (ראה לקמן), נמצאים בכ"י שלנו, ומתאימים כמעט מלה במלה. וכן מתשעת המאמרים כענין פסח שמצאתי באל"ה רבה ע"ש ס' האמרכל (ראה לקמן), ג' מהם נמצאים בקטע שלנו. ומששת המאמרים החסרים בקטע שלנו, ושלא נזכרו בליקוטים מהל' אמרכל, אנו לומדים כי ס' אמרכל העיקרי הכיל הרבה עניני פסח שאינם ידועים.

בראש הכ"י נכתב: 'הק' משה אר"י בלא"א מו"ד הגאב"ד כש"ת מה' יצחק דוב הלוי נ"י באמבערנער. קבלתי שמה עלים הללו על קלף במתנה מן הקצין כ"ה הירש קליין נר"י מבאמבערנ'.

הכתובה היא אשכנזית רבנית (רש"י) מן האמצע המאה השניה של האלף השני. כל רף שלם מכיל 33 שורות. הנורל הוא 16 X 20,5 סנטימטרים.

ספר אמרכל על הלכות י"ן נסך" נתפרסם ע"י ר' יעקב פריימאן בספר היובל של ר"ד הופמאן (עברית, עמ' 28-12), עם מבוא (שם, אשכנזית, עמ' 32-42).

ליקוטים מהלכות מועדים מספר אמרכל' נתפרסמו ע"י דני' קורניל בחמשה קונטרסים שלו (כ"א ע"א-ל"ה ע"ב), עם תקונים מאת רש"זח האלברישטאם (שם, קט"ו עמ' א'-ב'). הליקוטים האלה מכילים קיצור של הפרקים האלה: הל' ר"ה, הל' יוהכ"פ, הל' סוכה ולולב, הל' חנוכה, הל' פורים, הל' פסח, והל' איסור והיתר. אבל כבר העירו רשזח"ה (בתיקונים שם, קט"ו ע"א), ורנ"ק (ישורון לקאבאק, כרך ו', עמ' 150, הערה א'), שבנוף הכ"י של קורניל לא נמצא בראש הל' איסור והיתר שהם ליקוטים מס' אמרכל, כי אם צידה לדרך"; ושבתפחת לכ"י ההוא נמצא מפורש כי הוא מר"י דורא, ועוד יש ראיה אחרת לזה, שהנה בין קמ

קדם

היגער

[ב]

המאמרים המובאים בהל' איסור והיתר יש שני מאמרים המובאים בפירוש ע"ש אמרכלי וכ"ט ע"א; ל"ב ע"א). וא"כ ברור שגוף הפרק ההוא לאו מס' אמרכל הוא. ואנכי יש להעיר שאפשר שכ"י של הליקוטים מס' אמרכל שהיה לפני קורוניל והאלבירשטאם, הוא הכ"י שהריח"א ראה. שהנה אולאי מעיד בזה"ל: ס' אמרכל, חבור מפסקי דינים וחרושים כ"י הוזכרו לפעמים בספר אליה הבה הגרפס מקרוב על ש"ע א"ח, ואני הצעיר ראיתי קצור אמרכל בקלף ישן נושן כ"י, ומוכר שם מהר"ם מרוטנבורק ומורינו הרב רבינו אשר בר' יחיאל (שם הגדולים, ערך ס' אמרכל).

ואעפ"כ אין שום ספק שם' אמרכל העיקרי הכיל הל' איסור והיתר, כיון שבהנהגות לשערי דורא מובאים מאמרים אחרים בענין איסור והיתר ע"ש ס' אמרכל, וגם בהל' איסור והיתר שבליקוטים לקורוניל הגיל מובאים שני מאמרים מ'אמרכל' כמו שהזכרתי לעיל.

מכ"י שלפנינו אנו לומדים שבס' אמרכל העיקרי היו ג"כ שני פרקים אחרים, הל' ברכות, והל' שבת. במקום אחר אומר המחבר: ופלוטא דרבנותא איכא אם יבצע הראשונה או השנייה וכו', והכל כתוב לעיל בהלכות ברכות על מהר"ם זצ"ל (סימן כ"ח). ובמקום אחר אומר: כראמר' כשארם בא מבית הכנסת בערבי שבתות, שני מלאכי השרת מלוין לו וכו', פי' במנהגי ערב שבת (סימן כ').

לפי דעתו של פריימאן (ספר היובל, עמ' 424), אפשר שהמחבר של ס' אמרכל כתב ג"כ פירוש על מס' שמחות, כיון שבליקוטים מס' אמרכל הגיל מצינו: ומהר"ם כתב דהאבל הולך בבה"כ בשעת קריאת המגילה, ובסוף מס' שמחות כתבתי ראיותיו (חמשה קונטרסים, כ"ה ע"ב). אבל אפשר נ"כ שהביטוי ההוא, ובסוף מס' שמחות וכו' הוא חלק מהציטוט שבמהר"ם. (וצ"ל שם: ראיותיו וכונת מהר"ם היא לסוף הל' שמחות שלו, החסר בגרפס. והראיה לר"ב שהרא"ש מביא בשם מהר"ם כמה ראיות שאין אבילות בפורים (הרא"ש, מ"ק פ"ג סימן פ"ה. והשוה מהרי"ל, סוף הל' פורים; ומנהגים לר"א קלוזנר, ערך פורים, כ"ז ע"א, ריווא טרניט שי"ט).

שם המחבר של ס' אמרכל אינו ידוע. ובכ"י שלנו איתא: וגר' לי ברוך ררוקא מספקא וכו'. (סימן ב'). אבל באליה רבה על א"ח לר' אליה שפירא מובא המאמר ההוא ע"ש ספר אמרכל בנוסח אחר: ונראה לי ברור וכו' (אליה רבה, סימן ח"ג, ס"ק ט'). אולם מצינו מאמר ע"ש אמרכל במקום אחר המרמז ששמו של המחבר היה ברוך: אבל שומן הגיד אומר ר"ח שאין מפעפע ומוחר וכו', ואני ברוך אומר כיון שאינו אלא דבר מועט לא מפעפע וכו' ע"כ אמרכל (שערי דורא, הנהגות, ריש סימן ל"ו, כ' ע"ב, וויניציאה ש"ח).

לפי סברתו של פריימאן (ספר היובל הגיל, עמ' 421), המחבר של ס' אמרכל היה תלמידו של הרא"ש, שכן מצינו בליקוטים הגיל: ומהר"ם מרוטנבורג ומו' (=מורד) הרב אשר בר' יחיאל נהגו להתעטף מבעוד יום וכו' ולקשטים מהל' אמרכל, כ"ב ע"ב). אבל ראה מה שהבאתי לעיל משם הגדולים לאולאי שהכ"י מוכר שם מהר"ם מרוטנבורק ומורינו הרב רבינו אשר בר' יחיאל. ולפי זה

[ג]

ספר אמרכל על הלכות פסח

קמה

אפשר שהביטוי בליקוטים הנ"ל, ומו" הוא, ומורינ"ו, והשוה לזה, ליקוטים שם לקמן, כ"ד ע"ב: מה שהספר אומר להניחם חוץ עשרה, פי' מוה"ר אשר בר' יחיאל וכו'. ובתיקונים להאלבירשטאם שם (קט"ז ע"א): (מוה"ר) [מהר"ר] אשר בר' יחיאל וכו'. וראה ג"כ כ"י שלנו, ריש סימן ל"ט: וכן היה נוהג מוה"ר' מרוזנבורק ומררר"ש.
מבטויים אחרים בכ"י שלנו משמע שהמחבר היה אשכנזי: ונראה שהוא וירמטא באשכנז" (סימן מ"א. וראה הערה 246 שם). ובסימן כ"ה: בצרפת עושין טיבול וכו' ואנו נוהגין וכו'. אבל ראה הערות 30-129 שם.

מאמרי ספר אמרכל המובאים בספרי קדמונים

כבר רמזתי לעיל שקדמונים אחרים מביאים כמה מאמרים מס' אמרכל, ושהרבה מהמאמרים האלה אינם בליקוטים מהל' אמרכל, חמשה קונטרסים הנ"ל, ולא בכ"י שלנו (וראה ג"כ הערות לקמן בפנים הפרק; ומאמרו של פרייטמאן בספר היובל הנ"ל, עמ' 5-421). אבל קורם שארבר על המאמרים האלה, רצוני להביא כאן מאמרי הל' פסח מליקוטים מהל' אמרכל החסרים בכ"י שלנו, כדי להשלים הפרק הגרונ' על הל' פסח עד כמה שירי מגעת:

1) כתב הרוקח שלא להגעיל רבר שוראי לא נשחמשו בו בחמין ביורה שמגעילין בה, ומחבת שמטנין הוגר לי בשם א"א אחר פטירתו שמצריך לבון, וכלים המטולאים בעי להסיד הטלאי' בין להגעלה בין לליבון ולהגעילם או ללבנם שניהם בזה אחר זה, וכן בכלי הנזים והכלים שמולחים בעי הגעלה בכלי ראשון, התיבות והשולחנות נהגו לשפוך עליהם מים רותחים, כתב הרוקח רלי ששואבין בו מים וסביב מחושקים של ברזל וטעון טבילה, ופסקו התו' רלא, כתב הרוקח קערה גדולה או רף שמשמין עליו פשטירא חם או בשר או לחם חמים, ואין יכול ליכנס ביורה שמגעילים, ילבין אבנים באש ויניח עליהם, וישפוך מים רותחים על האבנים וירתיח, כתב הרוקח לפי שאין אנו בקיאים בגרנפא רליישאי, ראיתי אני אליעזר הקטן שרבי' אברהם בן ר' שמואל רורי בשפירא כשהיה מגעיל לקהל כשהיתה היורה גדולה מרותחת מליאה מים היה לוקח עצים גדולים בוערים ומשליכם ביורה, והיו המים רותחים נשפכים סביבות היורה, וכן הורה ריב"א ואבא מרי הריב"ק במיצאא כל ימיו, פסק רש"י שצריך להגעיל היורה תחלה ולשפוך המים הרותחין (התוך) [לתוך], ופשט המנהג בכל מקומות ישראל להגעיל, וכן פסק ריב"א שצריך להגעיל, ומנהג יפה לעשות כן משום אל תטוש תורת אמן, עכ"ל הרוקח, פסק ריב"א דאוחם הסכינים הצריכים לבון, אם השחום ברחים של אבן דיו להם בהגעלה.

ע"ה: אין מגעילין אלא במים, ולא בשאר מסקין ולא כמזוג, ואומר הרמב"ם ז"ל דשאר מסקין מטליעין ולא מפליטין, אדרת. כלי שמולחין בשר בו כתב אבי העזרי שצריכין הגעלה, ומחבת שמטנין בה כתב רבי' יואל (הוא) [נהוא] התיירם בהגעלה, ולזה הסכים א"א הרא"ש, וכך כתב בחשובה מחבת בפסח עושין לה הגעלה, ואם היתה ארוכה מגעיל

קמו

היגער

[ר]

חציה והופך ומגעיל חצוי האחר, ואין חוששין שמה הנגעל כולע מן צדו שלא נגעל, וכל הנגעל צריך להגעיל ידוהיהם, אורי' חיים. מצאתי כשם רבי' שלמה בשר יבש וגיב'ה יבישה שלא נוהרו בסליחתו מותר לארס לאוכלם בפסח, דאפילו למיד חמץ בזמנו בין ב'ק'ט'ינו בין בכשאינו מינון במשהו, הי' דאית' בעיני', דקנסין ליה משום דעבר על בל יראה ובל ימצא, אבל ע"י תערובת שלא נעשה שמור, איכא למיחש שמה לא נוכר שיש בו חמץ, ואינו אסור אלא בג"ש, מעשה שכפו הקדירה בכסוי של פתחת שלא לבוהו ולא הוגעל, ואסרו כל החבשיל, כי סכח הרחיחה נגע בכיסוי שיש בו חמץ, סימלי רוקח.

לא יאמר ארס אני קונה או מצניע בשר זה לפסח, אלא לצורך יו"ט, אפילו בשר חיה ועוף ושור, כתב רוקח בין מצא פת בין לא מצא פת מברך מיד כשהחזיל לחפש, וראב"ן כתב במקום ראשון שימצא חמץ מברך על ביעור חמץ, ואבי העזרי כתב עובר לעשייתם כשיראה וימצא החמץ ויחזיק, דדכותה גבי ברכת המוציא צריך שתכלה ברכה עם הפת, ובספר הפרס על ככר הראשון, לכך נהגו לצוות לבני הבית להצניע חתיכות חמץ לחפש אחריהם (ליקוט'ים, כ"ו עמ' א'-ב').

2) נהגו הקדמונים במנצא למלאות מן הנהר ולא מן הבור, האופה מצה ביו"ט אסור לחתום בחותמות אשר שם אריות, כתב רבינו אב"ן שאם נמצא חמה במלינת התרנגולת דואה אני לאסרם.

ע"ה, באבות דרין שלשה דברים נאמרו בכלי חרס, (כולע ואינון פולס ואינון מבאיש מה (שבתוכן) (שבתוכן), נ' דברים נאמרו בכלי נחושת, אינו בולע ופולט ומבאיש מה שבתוכו. נ' דברים נאמרו בכלי זכוכית, אינו בולע ואינו פולט ורואין מה שבתוכו, במקום חס חס, במקום צונן צונן.

ע"ה, ושאלת יד בניסןן שחל להיות בשבת, אם יכול לומר לנו להולך הפסה והקערות שאכל בהם חמץ מאותה סעודה, והשיב לא ירעתי למה צריך להוציא הפסה והקערה להוציא, אלא יגער המפה כטוב לחוץ, ויקנה הקערות יפה כאצבעו, ויטמנם מן העין עם שאר כלי החמץ, א"א הרא"ש, אור חיים (שם, כ"ו עמ' א'-ב').

א

הל' פסח

א) שוב מצאתי בס' אמרכל על קלף ז"ל, ג"ל ברוד רוקא בספיאק אין צריך לברוק וכי' (אליה רבה לר' אליה שפירא, אורי', סימן תל"ג, ס"ק ט', זולצבאך חק"ז). ואיתא בשנויים בכ"י שלנו, סוף סימן ב'. דאה לקמן הערות שם.

ב) וכ"מ בס' אמרכל על קלף להריא דדוקא בח"ה (=בתול המועד) בורקין (א"ד הנ"ל תל"ה, ס"ק ב'). ואיתא בכ"י שלנו, סימן ז'.

ג) אך מצאתי בס' אמרכל (שלו) [שלין] בשם ראב"יה, דבש שנתחמץ בשמרי שכר אסור להשהותו, ואם עבר ושרה אסור אחר הפסח, דבאכילתו יש אי' דאורייתא כמו כותח עכ"ל (א"ד הנ"ל, תמ"ב, י"א). והסדר בכ"י שלנו ובליקוט'ים הנ"ל. ודאה ראב"יה, ח"ב, סימן ת"כ, עמ' 44-5, הוצ' אפמוביצר.

קמז

ספר אמרכל על הלכות פסח

[ה]

ו) וכן באגודה פרק ב' רפסחים איתא להדיא כשרפינן התרנגולת בח"ה... וכן מבואר בס' אמרכל על קלף (א"ר הגיל, תמ"ז, ב"א). וחסר בכ"י שלנו. ובליקוטים מהל' אמרכל, כ"ז ע"א: כתב רבינו אב"ן שאם נמצא חטה במליצת התרנגולת רואה אני לאסרם.

ה) [עיסה שנותנין בשוליו חביות של יין כרי לרבך הנסרים]... מלבוש מבואר דמותר לשהות אף תוך שלשים, ראין איסור אלא לשתות... וכ"מ בס' אמרכל ראפילו לסברא ראשונה (לשרות) [לשהות] אף בקרוב לפסח אין איסור אלא לשתות (א"ר הגיל, תמ"ז, ל"א). וחסר בכ"י שלנו ובליקוטים.

ו) כתב הג"ה מ"י פ"ה מעשה שאירע פסח בא' בשבת, ונפלה התקופה בליל ו' שלפניו, ואעפ"כ לא חשו וכי ר' יהודה החסיד פי' שאין להקפיד, משום דכתיב שומר מצוה לא ירע דבר רע] ולשו במים שנשאבו בליל ה', ושם א' לא אפה אלא לצורך יום א', ראין י"ט מכין לחבירו, [ונם בליל שני לא אפו אלא לצורך אותה לילה, שאין י"ט מכין לחול] אבל טעו קצת בני אדם שאפו ביום, ומשום רחביבה מצוה בשעתה, ע"כ הבאתי המעשה זה להראות התמי' הגדולה על ב"י וכל האחרונים שחממו במעשה דמררכי, ובגדולת מרדכי הגי' ע"ש, ולא עיינו בהג"מ הג"ל שהכל מעשה א', ובס' אמרכל כתב שהמעשה היה בשנת תתקס"ו למחזור רס"ב, ונפלה התקופה באותו מ"ש ו' שעות בלילה ע"כ, וזה תימא דא"כ היה להם לאפות קודם ו' שעות, והא חיובא לאכול קודם חצות, ואפשר שהוא ט"ס וצ"ל באותו ליל שבת, והררצה לחשוב התקופה [ו]ת יוכל לבא אל האמת אימת נפלה בשנת תתקס"ו הג"ל (א"ר הגיל, תג"ה, י"ז). וחסר בכ"י שלפנינו ובליקוטים. הסיפור איתא בהגהות מיימוניות שם, דפ' קושטא רס"ט. והנהתי את המאמר כאן לפי הנוסח שם. וראה מררכי, פסחים, תקצ"ג; ובגרי ישע שם, קל"א. והשוה דקוק, רע"ה.

ז) וקצת נדעו בח"ה לעשות ציודים ואינו נכון (מ"א), ודוקח בסימן ר"פ מה שנדחקו ברפוס אינה כתיבה, דוקא לגבי גט, אבל בי"ט אסור לסמן בו, ה"ז הוי ככותב או מצידע ע"כ, ובס' אמרכל סיים ואפילו בחה"מ (א"ר הגיל, ת"ס, ו'). וחסר בכ"י שלנו ובליקוטים.

ח) וכן מוכח ממה שמצאתי בררשה, וז"ל ג"ל אם אין ירוע ממה נתחלחל השק, יש להקל אפילו לאוכלו בפסח אף אם נתייבש, מכח ס"ס, ספק מי פירות או זיעת החומה, ואח"ל ממים נתייבש, שמה לא נפל לחוכו כלום... וכ"מ בס' אמרכל, וז"ל פ"א שם השק במרתף, ומחמת הלחלוחיות מצא טפות לחות על השק, והכשירו, מרתגן מכשירין [ור]פ"ב בתיים בור[ו]ת שיחין מערות זיעת ארס טהורה, שתי מים (טהורים) [נטמאים] והזיע זיעתו טהורה, בא במים שאובים והזיע זיעתו טמאה, נסתפג ואח"כ הזיע [זיעתו] טהורה, בריכה שבבית והבית מויעה, מחמת הבריכה טמאה, והא דתנן בפ"ו [מ"ג] כל הציר של רגים בחוקת טומאה, זו היא משום דסתם ציר נותנין בו מים, ותו תנן התם. [משנה ה'–ו'] תולד [ו]ת מים, היוצא מן העין, מן הדף, מי רגלים בין גרולים בין קטנים, אלו מטמאין ומכשירין זבוב

[3]

היגער

קמה

של זב ורוקו ומי גדלים כן, אלו לא מטמאין (ומכשירין) [ולא מכשירין] זיעה וליחה סרוחין והרעיו והדם ומשקה בן ח' חדשים; ומיהו לענין הכשר לא קאי אלא ברבר שקרוי משקה, (ע"כ) עכ"ל ס' הג"ל על הקלף, וממנו תלמוד הרבה דינים חדשים (א"ר הג"ל, חס"ו, ה'). וליחה בכ"י שלנו ובליקוטים. וראה הרוקח, רצ"ב; מעשה רוקח, פ"ב, עמ' כ', סאניק תרע"ב; והרא"ש, פסחים, פ"ב, כ"ב.
ט) ושוב מצאתי בס' אמרכל דמפרש הירוש' דכל שעשאה בע"פ נותן לב לדקדק בה וכו' (א"ר הג"ל, תרל"ו, ד'). ואינא בשנויים ככ"י שלנו (ס"מ י"ז). וראה לקמן הערות שם.

ב

הל' ראש השנה

מאמרים שאינם נמצאים בליקוטים מה' אמרכל.

(א) או"ש לר"עוה ומת'נות לאביונים, רמו מתנות עניים באלול, ס' אמרכל (א"ר הג"ל, תקפ"א, א').

(ב) ונראה דאף למעם זה אפשר דמוחר לתקוע להתלמר בער"ה... שוב מצאתי בס' אמרכל כתוב על קלף ח"ל, מי שרוצה לתקוע כרי ללמוד, תוקע במקוה או בחדר (סגור) [סגור], שלא להרגיל השטן ע"כ (א"ר הג"ל, תקפ"א, ד'). השהו ליקוטים, כ"א ע"א.

(ג) הקשה בס' אמרכל, דלמאי קדיל כר' יוסי ארם נירון בכל יום, אי"כ לעולם לא נימא הלל, ותירץ דלא דמי דינא דרבים לדינא דיהוד, שכל אחד נידון לברו; אך קשה מאי הקשה ברי"ה דף (ס"ז) [ט"ז] מר' יוסי על מתני' דברי"ה עוברין לפניו כל באי עולם וכו', הא מודי ר' יוסי דינא דרבים, וצ"ל דלית הלכתא כר' יוסי, אלא מנהגא בעלמא דמצלי ככל יום אקצרי ומרעיו ע"כ (א"ר הג"ל, תקפ"ד, ד').

(ד) נהקדן כשהוא מחובר באל... וכשעושין ממנו שופר מוציאין אותו העצם ממנו... [ומצאתי בס' אמרכל אם הוציאו והחזירו פסול (א"ר הג"ל, תקפ"ו, כ"ד)].

(ה) אבל חרש ושוטה מוחין לתקוע... אבל מ"א פסק דאין מוחין, ודא אין כ"ד מצווין להפרישו אפי' אוכל נבילות, וכן מצאתי בס' אמרכל (א"ר הג"ל, תקפ"ט, ה'). ר' יעקב פרייסאנן ברשימה שלו על מאמרי ס' אמרכל, שבאליה רבה (ספר היובל לר"ד הופמאנן, עמ' 423), אינו מוכיר.

ג

הל' יום הכיפורים

(א) בנמ' מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי... ובס' אמרכל מצאתי תשיעי השעה באב, ועשירי י' בטבת ע"כ (א"ר הג"ל, תד"ד, א').

[ז] ספר אמרכל על הלכות פסח קטט

ב) בס' אמרכל שעושין זכר לעקידת יצחק, שעל כל אבר שהקריב אומר זה תחת אבר של פלוני בני (א"ד הנ"ל, תר"ה, ז'). ובמאמרו של פריימאן הנ"ל שם, הערה ז', בש"ס: טעם לכפרות בעוה"כ [שעושין זכר לעקידת יצחק], שעל כל וכו'. וצ"ל: [טעם לכפרות בעוה"כ] שעושין זכר לעקידת יצחק, שעל כל וכו'.

ו) אך מצאתי בס' אמרכל, מצינו בתרגום מעילה במלשונות של המק, בליל צומא רבה מדליקין נרות סכום בגדים סכום אבהתהון ע"כ (א"ד הנ"ל, תר"י, ד'). וראה פריימאן הנ"ל, שם, הערה ח'.

ד) כל נדרי, וכן מצאתי בס' אמרכל, ח"ל כל ימי חמהתי למה לא חקנו לומר גם וקנתי, רהכי תני נדרים האומר קונם קונה הרי אלו כינויין, ושמעתי משום דבא"ת ב"ש מתהלפת ח' בס', הילכך כשמוכדין קונם בס' קונ"ח בכלל, ואע"ג רקונם קונם הם כינויין וכבר הזכיר הכינוי, לרווחא בעלמא הוא אף דלא צריך, ומ"מ נ"ל דתיקון חכמים הנון (א"ד הנ"ל, תר"ט, ו'). ראה משנה, נדרים י' א'.

ה) ועור שמעתי כשעושין יום השני י"ב, א"כ מאחמול הוי עי"כ, ואסור להתענות, וכן מצאתי בס' אמרכל על קלף, ומכ"ש למנהגינו שאין מתענין בין י"ב לסוכות (א"ד הנ"ל, תרכ"ד, ו'). השהו ליקוטם כ"ג ע"ב.

ד

הל' סוכה ולולב

א) לא יעשה [אדם הסכך מן הסוכה קורם שיעשה הרפנותו כו' ... וכן בס' אמרכל כתב דהוי כסוכה גנבך דלא נעשה לצל (א"ד הנ"ל, תרל"ה, ד'). פריימאן אינו מוכיחו.

ב) ובס' אמרכל מצאתי ח"ל מה שאנו מברכין על נטילת, ולא על לקיחת, ברכתיב בקרא, י"ל כרי שלא לערב האותיות, כמו נבי מוציא עכ"ל, פי' דעל לקיחת יש שני למריץ סמוכין (א"ד הנ"ל, תרמ"ד, ג').

ג) וכמוש שקורין וועליק כתב בתשו' מהרי"ל ורוקח דפסול ... ואני מצאתי בבה"ג דף ל"ד רגזים בש"ס דף ל"ו כמוש פסול במקום כבוש, וברוקח משמע רגזים תרווייהו ... וכן בכל ספרי מרדכי בשם ראב"י איתא דפסול, וכ"כ באגור בשמו, וכן מצאתי בספר אמרכל על קלף בשם ראב"י (א"ד הנ"ל, תרמ"ה, א'). ועיין ראבי"ה ה' לולב סי' תרע"ז, עמ' 381.

ד) ורש"י פי' הפח נרקב טרח ריהו רע מחמת תולעת שאכלוהו ... כתב ס' אמרכל אחרונ תפוח כו' טעמא דפסולי' דהדר בעינן וליכא (א"ד הנ"ל, תרמ"ה, כ"ו).

ה) כתב בס' אמרכל בשם ס' עתים ראם נוטלין בזה אחר זה, ישול גם אחרונ בימין (א"ד הנ"ל, תרנ"א, ח'). השהו ליקוטם הנ"ל, כ"ד ע"א.

ו) ואי קשיא הא קשיא, למה לש"ס רף מ"ב לחרץ כשהפכו, הליל כשלקחו ביד א', אלא ריצא, וכן מצאתי בס' אמרכל בשם ס' ברוך דיצא בדיעבד (א"ד הנ"ל, תרנ"א, י"ב).

ז) אבל מי שאינו איטר לא יצא אם נוטל לולב בשמאל, וכבר כתבתי באליה וטא רלא ראה בד"מ שכתב בשם הכלבו דאף מי שאינו איטר יוצא... וכן מצאתי בס' אמרכל בשם ספר ברוך... ומ"א כתב רד"ח פ"ו כשהפכו שנטל לולב בשמאל לכך טוב לחזור וליטלו בלא ברכה ע"כ... ועוד בס' אמרכל מצאתי שהביא לפי זה, וכתב עלה ולא נהירא דהליל כשהחליף, ולא כשהפכו ע"כ (א"ד הנ"ל, תרנ"א, י"ב).

ח) אם עשוי כמין בית יד כו', ולענין בבית יד להתיר אף בהוא חוץ ירו, דאף לב"י רבעינן שהלולב ידא חוץ לירדו היינו לרבה, אבל לרבא לא הוי חציצה, רבית יד הוי לגאוחו, והשע מיירי שלא עשה מהודר הנ"ל, וכ"כ בס' אמרכל בשם ס' העיתים להראי (א"ד הנ"ל, תרנ"א, כ"ג). השהו ליקוטם הנ"ל, כ"ד ע"א.

ט) אבל בס' ראב"ן דף פ"ב כתב דאף שאין להם לולב מקיפין בכל ו' הימים, והא דאין מקיפין בשבת, משום דאפילו ביום ז' לא דחי ע"כ וכ"כ בס' אמרכל בשם אב"י ור' יואל, והא דנוטלין לולב משום חביב"י מצות לולב (א"ד הנ"ל, תר"ס, ז'). וראה להלן, סימן י"א.

י) שמרבין בו במערכה כו', לפי שלא היה יום מרובה בקרבנות כשביעי של סוכות, שבו עובר על כל תאחר אם עבר החג, ובעון נדרים גשמים נעצרים, לכן בסוף כל נדר"י יושב בדיון על המים אם יתן נדרו בעתו, ומביא"י קרבנותיהן בה"ד קשוד"י בענפי ערבה, אסרו חנ בעבותים (על) [עד] קרנות המזבח, ואומרים רבש"ע מה שנדרנו הבאנו, והענפים שאסרנו בידינו, הואיל ולא עצרנו מחתן, גם אתה אל תעצור, כשם שערכה הזאת נרילה על המים כן חתן לנו מים, כן הוצאתי והעתקתי בקצרה מס' אמרכל, וכיוצא בזה ברוקח (א"ד הנ"ל, תרס"ד, ב'). וראה רוקח, רכ"א.

יא) ואני תמה הא ראיתי בראב"ן דף פ"ב פסק כמ"ד בערבה מקיפין, דרב יוסף איתותב בכולה, וכ"פ בס' אמרכל בשם אב"ה... עוד כתב ס' אמרכל איפליג אמרתי אי מקיפין בערבה אי בלולב, ולא ירענא הלכתא כמאן, הלכך אם אין לולב אין היקף, דהא בשבת אין מקיפין, כיון שאין נוטלין לולב, וכן פסק ספ"מ ורש"י ע"כ, ונ"ל פירושו בסוכו[ן], אבל בהושענא רבה מקיפין בערבה אם אין לולב, וכשיש לולב מקיפין בשניהם (א"ד הנ"ל, תרס"ד, י"א). ובלקוט"ס כ"ד ע"א: הלכתא אם אין לולב אין היקף, וכן כתב בסמ"ג, וכן כתב רש"י בחשובה"י, וראה לעיל, סימן ט'.

יב) ובס' אמרכל ערבה היחה של עשר אמות, דמוכת גבוה כן, לכך צריך שיקח ערבה יפה ונסה וארוכה, והוה שיסד הפייט עומטי ערבה להיקף המזבח (א"ד הנ"ל, תרס"ד, ט"ז). דיש המאמר מובא בליקוט"ס כ"ד ע"א.

[ט] ספר אמרכל על הלכות פסח קנא

יג) אין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב]... מיהו בה"ז וס' אמרכל בשם ר' (שבט) [שב"ט] פסקו ריוצאין (א"ד הנ"ל, תרס"ד, י"ח).

יד) אתרוג בשביעי אסור שהרי הוקצה לכל שבעה], ואפי' נפסל כו'... אבל עתה ראיתי שגם בס' אמרכל בשם ס' העתים מתיר בנפסל, אף ראוסר אתרוג בשביעי, וכתב טעמא דרמי לשמן שבגו, ראין אסור לר"ש אלא בשעה שהגו רולק, אפילו לרבנן כיון רלא אתקצי מחמת קדושת היום אלא לפי רעתו למצותו ע"כ (א"ד הנ"ל, תרס"ה, א').

טו) וכ"כ בס' אמרכל ז"ל ביצה שנולדה או פירות שנשרו או רגים שניצודו שי"ך הכנה, הנעשה בה תיקון, אבל אתרוג מה נעשה בה בשבת, ואפילו למ"ד שבת וי"ט קדושה אחת, כיון רלא נאסר בין השמשות אלא משום יום שעבר לא שי"ך לאסור, ותרע רלא אשתמיט שום תנא או אמורא שאסו"ד אתרוג בחשיעי, אף ראיכא מ"ד בביצה כ' י"ט של נליות קדושה אחת הן, עכ"ד בקצרה (א"ד הנ"ל, תרס"ה, ב').

טז) ובס' אמרכל מצאתי, מסרר שלחנו בבית, משום כבוד י"ט אחרון (א"ד הנ"ל, תרס"ז, ה').

יז) ואוכלין ושוחין בסוכה כו', ויש שאין יושבין בה בלילה, וכיום יושבין בה, ואין מנהג (טור), והאר"ך הבי"ו וב"ח ומ"א בטעמייהו ע"ש, ואני מצאתי בס' אמרכל שכתב דטעמייהו כרי לקיים גם הירושלמי דמשמע שאין לישב בשמיני, וסיים דעליהם נאמר בסיל בחושך הולך, דירושלמי לא פליג אש"ס רילן, דירושלמי מיידי לבני אי', אבל לבני חיל רעושין מספק שני ימים מורה הירושלמי (א"ד הנ"ל, תרס"ח, ב'). וראה ירושלמי ברכות, פ"ג, י' ע"ד; וסוכה, פ"ד, נ"ד ע"ג.

ה

הל' פורים

א) ז"ל ס' אמרכל כתב על קלף, יש מקומות שנוהגין לשאול מעות פורים מר"ח, ולכל הפחות מקרימין קורם קריאת המגילה, להקרים שקלים לשקלי המון, אי"ן לפי שמתענין, אנרא רתעניתא צרקתא, ונותנין כולם בשוה, שני' העשיר לא ירבה וכו', אע"פ שאז היו כולם עשירים, י"ל רקרא על העתיר (א"ד הנ"ל, תרפ"ו, ג'). ריש המאמר מובא בליקוטים, כ"ה ע"א. ור' יעקב פריימאן אינו מוכיח פיסקא זו.

ב) ולא המגילה כו', רמו שבת קרוא מקרא לי"א אוכ"ל, בנימטריא מגילה, ס' אמרכל (א"ד הנ"ל, תרפ"ח, י"ד). ופריימאן אינו מוכיחו.

ג) כתב מ"א שם אם לא קראה בלילה אינה קנון]ראה אחר שעלה עמוד השחר, ולי"ד לק"ש בסימן רל"ה רתלי בזמן שכיבה, ראיכא אינשי רגבי בההיא שעתא, אבל הכא חלי בלילה ע"כ, וכן מצאתי בס' אמרכל (א"ד הנ"ל, תרפ"ח, י"ט).

[ז]

היגוע

קנב

ר) אין מוציאין אחרים וכו' משמע רלעצמן מוציאין, כבו נשים ס"ב [=סימן ב'], וכן קטן מוציא לקטן אחר, ובכ"י מסופק אי קטן מוציא לקטן ולאנשי' ויש להחמיר, ומשמע בע"ש ראשה מוציאה לקטן, אבל מצאתי בס' אמרכל ראינו מוציאין (א"ר הג"ל, תרפ"ט, ח'). השוה ליקוטים, כ"ה ע"ב. פריימאן אינו מזכירו. ה) גם צ"ע רבתינוא כתב דאין רשאין לקרות עם הקורא ע"פ שאינן יוצאין אא"כ ישמעו מן הקורא בכתב ע"כ, וכ"כ בס' אמרכל, משמע ראף בע"פ והוא עצמו אינו יוצא (א"ר הג"ל, תר"צ, ה'). ופריימאן אינו מזכירו.

ו) קודם שיתפלל כו', פי' פושט כל המגילה יריעה ע"ג יריעה קודם שיתחיל, ויהרר שלא יגדר ע"ג קרקע (שכ"ג), וכן מצאתי בס' אמרכל (א"ר הג"ל, תר"צ, י"ב). השוה ליקוטים, כ"ה ע"ב.

ז) ובס' אמרכל מצאתי ה"י סבר המן בארר היה ג' ימים באפילין שמתו פושעי ישראל, א"כ אוכל להם, ולא חשכ ולכל בני ישראל היה אור במשבתם, לכך גרם ליהודים היחה אורה כו' (א"ר הג"ל, תרצ"ג, א').

ח) לבוש, אסור וכו', ועוברים למען ספות הרוה וכו', וס' המנהיג, וס' אמרכל (א"ר הג"ל, תרצ"ד, ד'). כונתו להמאמר בלבוש שם, ס"ק ג': אין מרקדקין במעות פורים... אחר ישראל ואחר ע"א... אבל, במקום שלא הורגלו אסור ליתן להם, כי בשמחתנו אל יתערב זר וכו'. הפסוק למען ספות ונו', לא נזכר בלבוש שם. וראה המנהיג, מ"ג ע"א, סימן כ"ז; ומחורר ויטרי, עמ' 211. וראה סנהדרין ע"ז ב' (העירני על זה ירידי ר' שאול ליברמן). פריימאן אינו מזכירו.

מקורות של ספר אמרכל

ע"ד הספרים ושמות החכמים המובאים בס' אמרכל, ראה מאמרו של ר' יעקב פריימאן, בס' היובל של ר"ד הופמאן, עמ' 32-42. ויש להוסיף לפי הכ"י שלנו:

- 1) ר' אליעזר מט"ר (סימן מ'). ראה אור החיים, עמ' 201, סימן 424.
- 2) ר' יצחק [בן ד' אבא מארי, בעל העיטור]. ראה סימן ל"ו, הערה 200; וסימן מ', הערות 234; 236.
- 3) רב עמרם גאון (סימן ל"ו).
- 4) רבותינו שבמנצא וכוורמיישא (סימן י"א).
- 5) רבינו שמשון (סימן מ"ב).

שמתי את מספר הסימנים כראש המאמרים לפי הסכרא, ואינם נמצאים בנוף הכ"י. במקומות שהגתי את נוסח הכ"י, הצנתי את הנוסחאות המוגהות בשני חצאי מרובע, ורמותי עליהן בהערות.

שמח אני להגיש מנחתי זאת לכבוד מורי וחביבי הפרופ' ר' אלכסנדר מארכס יצ"ו למלאות שבעים שנה להולדתו. והגני בזה גם להביע את תודתי לידידי

[יא] ספר אמרכל על הלכות פסח קננ

הפרופ' ר' שאול ליברמן שהעירני על מקורות אחרים שהשתמשתי בהם, והמציא לי בטובו כמה ספרים עתיקים שברשותו. ועל הטוב יזכר ידידי המומחה בכ"י, ר' משה לוצקי, מהספרייה של ביהמ"ד לרבנים בניו יארק, שעזר לי בבירור הטקסט.

ביבליוגרפיה

ר' אביגדור אפטוביצר, מבוא לספר הראביה, עמ' 152.
ר' יעקב פריימאן, ספר אמרכל על הלכות יין נסך, ספר היובל, של ר' דוד הופמאן, עברית, עמ' 23-12; אשכנזית, עמ' 32-421.
ר' נחמן נתן קורניל, ליקוטים מהלכות מועדים מספר אמרכל, חמשה קונטרסים, כ"א ע"א-ל"ה ע"ב; ומבוא שם, עמ' XV.

ספר אמרכל על הלכות פסח

[א]. ולאחר הברכה יברוק לאור הנר, דתנו רבנן אין בורקין לא לאור החמה ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר, משום דנר משיך נהוריה ואורו לפניו ויכול להכניסו לחורין ולסרקין, מה שאין כן באבוקה, והאירנא נהנינן לברוק בנר שעוה דליכא למיחש ביה שמא ישפך כמו בנר של שמן, וראוי להכניסו בחורין טפי, והיכא שלא ברק בלילה צריך נר אפילו ביום, כדנר¹ בירושלמי² אהא דתניא אין בורקין לאור החמה, וכי יש חמה בלילה, דהא אמ' אפילו ביום צריך לאור הנר, ולא בית שאין בו אורה אלא אפילו בית שיש בו אורה, אפילו ביום, צריכה לאור הנר לבריקת הנר.

[ב]. ובכל מקום שמכניסין בו חמץ, דהיינו מקום שמשמשין, שם צריך בדיקה, אבל מקום שאין משתמשין שם אין צריך בדיקה, דהיינו חורי הבית וחלונות העליונות והגבוהות דלא מצי משתמש בהו, וגם התחתונים השמונים לארץ דלא נייה תשמישיתיה, וכן כל המקומות שאין השמש רגיל לילך בעומדו מן השולחן והפת בידו, כגון מרתף, [אבל סקומות שרגיל לילך] או לחדרים ולעליות, להביא צרכי סעודה, צריך בדיקה, וחצר אין צריך בדיקה, מפני שהעורבים מצויין שם, ונר³ לי ברוך⁴ דדוקא מספקא אין צריך לברוק, אבל אם ירוע בוראי שחמץ מונח בו צריך לברוק, כדתנן⁵ חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער, רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לתפש אחריו, [אבל כשהכלב יכול לתפש אחריו]⁶ אינו כמבוער, אע"פ שכלבים מצויין, ומה לי כלבים, ומה לי עורבים, אלא ודאי

1 פסחים ז' ב'. וסם: לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה וכו'.

2 ירושלמי פסחים, רפ"א, כ"ז ע"א (רפ" קראטאשין) בשנויים קטנים.

3 הפלות האלה נמצאות בכ"י על הגליון.

4 באליה רבה, סימן הל"ג, ס"ק ט': ונראה לי כדור. דאה מבוא.

5 סנהד. פסחים ל"א ב'.

6 המאמר נעטפ בכ"י ב"ט סן, אחריו⁷ עד. אחריו⁸. והגהתי לפי הסברא.

קנר

הינער

[יב]

שאני התם שהחמץ וראי לשם, ועוד אמרינן? דאין חוששין שמא גררה חולדה, בשלמא התם אימור לא הוה, אבל הבא רודאי הוה מי יימר דאכלתיה ב.ו.⁸

[ג]. ולאחר שצמר מלבדוק יניח מה שמצא מחמץ במקום המוצנע, ויבטל באמירה מיד ויאמר, כל חמירא וחמיע דאיכא ברשותאי ולא ידענא ביה דלא חזייתה ורלא בערתיה ליבטיל וליהוי כעפרא, ירושלמי פ' כל שעה⁹ (אדצריך) [א' דצריך] שיאמר כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואיני יודע בו יבטל, ויבטל מיד, דאמ' רב יהודה¹⁰ הבודק צריך שיבטל בלבו סמוך לבדיקה מיד, ויאמר כל חמירא וכו', ויש נוהגין לבטל למחר בתחילה שש בשעת שריפה, ואומר אני אבי העזריאל¹¹ דשניהם כאחת טובים, וכן עמא דבר.

[ד]. ויש¹² מצריכין לומר¹³ ליבטל וליהוי הפקר כעפרא דארעא, דעיקר טעם של ביטול כפרות¹⁴ דהוי ביטול מטעם הפקר, דאו לא קרינן ביה לא יראה לך, דלא הוי שלך, וכן קבלתי מרבנינו יצחק הלוי,¹⁵ שצריך לומר כן, אך מורי אבי רבינו יואל¹⁶ לא היה אומר וליהוי הפקר, גם בהג'¹⁷ לא הזכיר הפקר, וגם דש"ס¹⁸ לא הזכירו, ואומר אני אכי עזריאל¹⁹ אפילו לדבריהם צריך לפרש וליהוי כעפרא שרוא מסחמא הפקר, והתוספות²⁰ דיקדקו דבלייל יד יאמר כל חמירא ראיכא בהדיה ירראי ברשותאי דלא חזייתה ורלא בערתיה ליבטיל וכו', ולא יאמר דחמיתיה ורלא חמיתיה עבור הסעודה שמשידד לשחרית, וכיום יד בשעת ביעור כתב רבינו יצחק ב"ר אברהם ורבינו יהודה צריך לבטל שנית מפני הפירורין של הפת שיקנח לסעודת מחרת, שאינו בכלל ביטול הלילה, וגם מי שאינו קונח חוזר וזוכה בלחם שביטל, ולכך צריך ביטול שני בשעה²¹ שריפה, ואו יאמר דחמיתיה ורלא חמיתיה רבערתיה ורלא בערתיה, ומורי הרב ר' פרץ ז"ל כתב בשם חמיו²² שצריך לומר כל חמירא וחמיע, כי חמירא אינו אלא רק שאור, וחמיע

7 משנה, פסחים ט' א'
8 הגי' מסופקה. ואפשר נ"כ לקרות: דאכלתיה כו'. ובאליה רבה הל' שם: דאכלתם.
9 ירושלמי פסחים, פ"ב, כ"ח ע"ד.
10 ראה פסחים ו' ב', וד"ס שם; ורי"ף, פסחים פ"א.
11 הראב"ה, ח"ב, סימן תל"א, ע"פ 63, הוצ' אפסוביצר.
12 מכאן עד ריש סימן ל"ט מובא בקיצור בליקוטים מהל' אמרכל, חמשה קונטרסים, כ"ז ע"ב-כ"ז ע"א.
13 ע"ד המאמרים בסימן זה, דאה ראב"ה הל' שם, ריש סימן ח"ז, ע"פ 25; וסימן תל"א, ע"פ 4-63.
14 ראה אפסוביצר שם, ע"פ 25, הערה כ"א.
15 כל זה מדברי הראב"ה שם, ע"פ 63.
16 בראב"ה שם: אך רבינו אבי מורי. ויואל' לא נזכר שם.
17 ראב"ה שם. 18 ראה ראב"ה שם, לקמן, ע"פ 64.
19 ראב"ה שם, ע"פ 63.
20 לא מצאתי זה בחוספות.
21 כשעת. וראה סמ"ג, עשין, ריש סימן ל"ט.
22 בספר מהניח לדי' אברהם קלוזנר (ערך), כל ימי ניסן, ל"ג ע"ב, ריווא דטרינט שי"ט) מובא מאמר זה בשם סה"ם.

[יג]

ספר אמרכל על הלכות פסח

קנה

היינו חמץ, וכן מצאתי בפ"י²³ אריר רר מתוחים²⁴ שגרי' כן חמירא וחמיע, וכן גרי' אבי העזריא²⁵ ויאמר כל חמירא וחמיע ראיתא ברשותאי וכו', ולא יאמר בכיתי או בהרה רירא, א"כ אם היה לו חמץ בבית אחר לא היה מבוטל.

[ה]. ובשעת בריקה בשחולך לחפש לא יפסוק וירבר בשיחה בטלה כי אם בבריקה חמץ עד גמר בריקתו וביטולו שיאמר כל חמירא וכו', ובשערי ברכות של רבינו שמואל הכהן בן חפניא²⁶ הבורק צריך לברך שתי ברכות על ביעור חמץ ושחיינו, משום רמזמן לזמן קאתי, וכן מצאתי בפ"י²⁷ אריר רר מתוחים²⁷ שהצריך לברך שהחיינו, ואבי"ה²⁸ כתב שאין רגילים לומר עכשיו שהחיינו, ורבינו אפרים מבואר כתב שהבורק צריך נטילת ידים, שאין לך ברכה שאינה טעונה תחילת²⁹ נטילת ידים, והפוסק³⁰ רמז אותו שצריך נטילת ידים, וזה לענו המתחיל לבער חמץ, מברך כזאת באומץ, בנקיות ובטהרה, כמו שנ' וטהור ידים יוסיף אומץ.

[ו]. ולאחר בריקתו וביטולו בלילה, אם מצא חמץ אם ירצה ישליך לכלבים, או יבערו במה שירצה, ואע"פ רד' יהודה³¹ אמ' בשריפה, היינו בזמן ביעורו למחר, ואם ירצה יצניע ויכסה החמץ שמצא בבריקה, וגם החמץ ששייר במאכלו יכסה שלא תבא חולרה או עכבר ויטול מן החמץ ששייר לפניו ויהא צריך לברוק הבית כבתחילה, כרמפרש בירושלמי³² אדא רתנן מה שמשיר יניחנו בצניעא, כיצד הוא עושה כופה עליו את הכלי, כפה עליו ולא מצא, אומר יר נטלתו, ואין צריך בריקה, לא כפה ולא מצא צריך לברוק אחריו, ורוקא לא מצא שנחסר לחמו או שראינו שנררה חולרה, אבל בסתמא לא בעיא בריקה, דתנן³³ אין חוששין שמא גררה חולרה מבית לבית א"כ מחצר לחצר אין לדבר סוף, ומסיק³⁴ לכך יצניע שמא יניח עשר וימצא השע.

23 - בפ"ט.

24 כוונתו לפיט של יוצר לשבת הגדול (סדור אוצר התפלות, ווילנא הרפ"ג, עמ' קכ"א, א' והלאה), ולפנינו הנוסח שם (קכ"ד ע"ב-קכ"ה ע"א): ,ואומר כל חמירא כשיעור', וחמיע לא נזכר שם.

25 ראב"ה, שם, עמ' 68.

26 דאה ליון, אוצר, ברכות, הפירושים, עמ' 65.

27 ביוצר הג"ל לא נזכר ברכה שהחיינו. דאה סדור אוצר התפלות הג"ל, קכ"ג ע"א.

28 לא מצאתי זה בראב"ה. ודאה הרוקא סימן שע"א: וספר האסופות, דיני איסור והיתר, עמ' קס"ה, הוצ' רא"י דובנאס, לונדון 1942.

29 -תחילה.

30 נמצא כשנויים בפ"ט אריר רר מתוחים הג"ל, קכ"ג ע"א. ובמהר"ל: ויטהר ידיו ע"י נטילה טרם שיברך על הבדיקה, רכל הסברך צריך נקיות ידים מקודם, וכן יסד הפייט בסדר אריר רר מתוחים, חה לפנו מברך כזאת באומץ על ביעור חמץ, ורוצ' לומר באומץ הוא נטילת ידים, דכתיב טהור ידים יוסיף אומץ, וכן מסיק כמהרא"ק בשם רבינו אפרים (מהר"ל, ריש הל' בדיקת חמץ), ומובא ג"כ בשנויים בליקוטים מהל' אמרכל הג"ל, כ"ז ע"ב (ובמאמרו של פרייטמאן, ס' היובל לר"ר הופמאן, עמ' 122, הערה א', כמ"ס: כ"ה ע"ב).

31 משנה, פסחים כ"א א'.

32 ירושלמי פסחים, פ"א, כ"ז ע"ג, בשנויים.

33 משנה, פסחים ט' א', בשנויים קטנים.

34 פסחים ט' ב'.

[ז]. ומי ששכח או הזיכר³⁵ ולא ברק בליל י"ד יברוק ביד שחרית, לא ברק שחרית יברוק בשעת הביעור, לא ברק בשעת הביעור יברוק במקור, פי' בחולו של מועד,³⁶ ומועד קרי מתחילת שש עד אחר הרגל, עבר הרגל ולא ברק יברוק אחר המועד כרי שיער מה שימצא מחמצו שעבר עליו הפסח מאסור בהנאה, ואם ברק אחר הרגל אינו מברך, ובשעת שריפה אין צריך לברך שאין חיוב ברבר, ואפילו ר' יהודה דאמ' אין ביעור חמץ אלא שריפה, אם לא מצא עצים משביתו ומבטלו, וכן כשחל י"ד להיות בשבת.

[ח]. ויזהר כל אדם לשרוף חמצו ולבטלו קודם תחילת שש בערב פסח, אבל מכאן ואילך אינו מועיל, שהרי אינו ברשותו, שכבר נאסר מדבריהם, ואין ביטולו מועיל, וקיימא לן כר' יהודה³⁷ דאמ' בפ' כל שעה אין ביעור חמץ אלא שריפה, ואין לבערו ברבר אחר כגון לפרד או לזרות לרוח או לים או לבהמת הפקר, וכן היה נוהג רבינו יעקב ב"ד יקר שמיד בליל י"ד אחר הבריקה היה שורפו.

[ט]. אמרין בפ'ק³⁸ אימתי שלא בשעת ביעורו, אבל בשעת ביעורו השבתהו בכל דבר, וכידושלמי³⁹ תני עד שלא הגיע זמן ביעורו אתה מבערו בכל דבר, מ(י)שהגיע זמן ביעורו אי אתה מבערו אלא בשריפה, ופרש"י⁴⁰ אימתי אני אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה שלא בזמן ביעורו, כגון בתחילת שש, וכל שכן בחמש, דאכתי מראורייתא שרי', אבל בשעת ביעורו כשבע שהוא מזהר מן התורה השבתהו בכל דבר, ויש מפר'⁴¹ דזמן ביעורו זהו בתחילת שעה שביעות שהוא אסור מראורייתא ואו השבת[ת] בשריפה, אבל קודם לכן השבתהו בכל דבר, וכן פי' בספר המצות⁴² בשם ר"י, שהרי ר' יהודה⁴³ יליף ליה מנותר, ונותר מתי דינו בשריפה, לאחר איסורו שריפתו, אף חמץ כן אינו בשריפה עד שעה שביעות, והא דתנן⁴⁴ שורפין בתחילת שש, פריב"א⁴⁵ מדרבנן קאמ', והוה דלא כפרש"י, ולכך נהו העולם לבערו בשריפה להוציא עצמן מן הספק, ורגילים כשורפין חמץ עושין מרודת אש בפני עצמה במקום אחר מפני איסור הנאת חמץ, ובערב הפסח כל זמן שיכול לאכול יכול ליהנות מחמצו להאכילו לבהמתו, או לאוכלו⁴⁶ לגוים, כראמ' בעוברא ריוחנן חקוקא.⁴⁷

35 דאה סנה, פסחים י' ב'; וסמ"ג, עשין, סימן ל"ט.

36 טובא כאליה רבה הגיל, סימן תל"ה, ס"ק ב'.

37 פסחים כ"א א'.

38 פסחים י"ב ב'.

39 ירושלמי פסחים, פ"ב, כ"ה ע"ד.

40 פסחים י"ב ב', בשנויים קטנים.

41 דאה תוספות, פסחים י"ב ב', ב"ה אימתי.

42 דאה סמ"ג, לאוין, ריש סימן ע"ו; ואז"ל, סימן רנ"ו, נח ע"א.

43 פסחים כ"ז ב'.

44 פסחים י"א ב'.

45 הוה תוספות, פסחים כ"ה ב', ב"ה ר' שמעון.

46 אפשר שצ"ל: 'לסוכר', דאה פסחים י"ג א'.

47 פסחים י"ג א'. ופס': חקוקאה. הוה ליה, תוספות, פסחים ג' ב', ב"ה חקוקאה.

[י]. ולאחר זמן איסורו אסור ליהנות, ויש מחירין אפילו בפסח לפרר ולזרות לים, או לרוח, ולבהמות הפקר שאין לו טובת הנאת⁴⁸ שיאכלוהו, דהא חזינן במקום שעורבים שם אין צריך בריקה, ורבינו יהודה בד' קלונימו' היה אוסר להשליכו במקום שבהמות הפקר מצויין שם.⁴⁹ דהא חזינן כל איסור הנאה בפ' בתרא דתמורה⁵⁰ איכא דמצריך שריפה, ואיכא דמצריך קבורה, ותנן⁵¹ אלו הן הגשפין חמץ בפסח, ולוח דצריך להשליך לבהמות של הפקר, והא דתניא⁵² מפרד, היינו רממחה. [דממטה] ליה ומבטלו מהרה קודם שיבא לידי אכילה, וההיא רחצו אינו צריך בריקה קודם זמן ביעור, יכול להשליך שם לעופות, שעדיין מותר בהנאה, אבל אם מוצא חמץ אין להניח שם כרי שיקחוהו עורבים, ועיקר ביעור בשריפה עכ"ל.

[יא]. וארבעה עשר שחל להיות בשבת⁵³ הורו רבותינו שבמנצא ובוורמיישא שבדקין את החמץ בליל י"ג, ולאחר הבריקה יבטל, ולמחר רהיינו בערב שבת שורפין באיזה עעה שירצה, אפילו בשעה ט' או י', כל החמץ שמצא בשעה⁵⁴ בריקה או לאחר בריקה, אך אין מבטלין אותו, כי עדיין צריך לשירר מזון שתי סעודות, לשתי סעודות שבת, אחת ליל שבת, ואחת סעודת שחרית, והנשאר מן החמץ לאחר סעודת שנייה יבערנו ויתנו לכלבים או לתרנגולין או לגוים, קודם התחלת שש, ואז יבטלנו פעם שנייה, ובשבת לא יפרד לרוח, וסעודת שלישיית לא יעשה ממצה, ויש שעושין אותה ממצה הנילושה ביין וביצים לבר, וטוב יותר מפרד, ושרי יוצאין במיני חרמימה, ואם נשאר מן החמץ בשבת עד יותר ד' שעות מבטלו, וכופה עליו כלי עד מוצאי יום הראשון ומבערו.

[יב]. אמ' רב יהודה אמ' רב⁵⁵ המפרש והיוצא בשיירא, תוך ל' יום זקוק לבער, קודם ל' יום אין זקוק לבער, ואמ' רבא לא אמרן אלא (שרעתו) [שאין דעתו]⁵⁶ לחזור, [אבל דעתו לחזור]⁵⁷, פי' בפסח, אפילו קודם ל' יום זקוק לבער, ובירושלמי⁵⁸ מסיים והני מילי בספק, אבל בוראי אפילו מראש השנה זקוק לבער, ואורא רבא לטעמיה,⁵⁹ דאמ' רבא העושה ביתו אוצר, פי' שהכניס שם תבואה ואין דעתו לפנותו, ותחתיה חמץ, ואמרינן⁶⁰ חמץ שנפלה עליו מפולח הרי הוא כמבוער, קודם ל' יום אין זקוק לבער, דלכחחילה לא זוהי ביעורו,

48 = הנאה.

49 דאח דאביה היל, עמ' 65.

50 חמורה ליג ב' - ליד ע"א.

51 חמורה ליג ב'.

52 פסחים כ"ח א'.

53 השוה רוקח, סימן רס"ז; ומעשה רוקח סימן ל"א, עמ' י"ז סאניק תרע"ב.

54 = בשעת.

55 פסחים ו' א', בסדר אחר.

56 כן הונה בגליון כ"י. וראה פסחים שם.

57 ירושלמי פסחים, פ"א, כ"ז ע"ב, כננויים קטנים.

58 פסחים ו' א'.

59 פסחים ל"א ב'.

קנה

היגער

[טז]

כבא⁶⁰ ליל י"ד יבטלנו בלבו, ואם דעתו לפנותו, אפילו קודם ל' זקוק לבער, וכתב אבי העזריא⁶¹ נר' לי ראפילו בית נוי,⁶² וישר' יוצא ממנו, אפילו שדגוי יתן לחוכו את חמצו בפסח, אפילו הכי המצוה מוטלת על ישר' לעשות ולברוק ולבער כשיוצא ממנו, והני מילי ביוצא ומפרש בשיירא, אבל אם הוא יוצא ותכנס לחדר בבית אחר שבאותה העיר או בעיר אחרת יברוק שמה, ותו לא בעי הכא למיברק. [ג]. המשכיר בית לחבירו,⁶³ אם עד שלא מסר מפתחות חל י"ד, על המשכיר לברוק, ואם משמסר לו מפתחות חל י"ד, על השוכר לברוק, והמשכיר בית לחבירו ב"ד ממש, ותחייב כבר משכיר לברוק, וליתיה קמן רנישייליה, מיבעיא לן מי חוקתו ברוק או לא, ולא מיפשיט, וכיון רכריקת חמץ דרבנן, ספקא דרבנן ולקולא.

[יד]. הכל נאמנין על ביעור חמץ,⁶⁴ היינו בדיקת חמץ, אפילו נשים עברים קטנים, משום דמראורייתא בביטול [ב]עלמא סני ליה, כדכת' חשביתו שאור,⁶⁵ ומתרגמנין חבטלון, ומדרבנן אצרכה בריקה, והימנוה דבנן דרבנן, ואבי העזרי כתב⁶⁶ אבל בביטול שהוא מראורייתא לא מהימני, ודש"י⁶⁷ פ' ראביטול⁶⁸ מהימני, וליתא רהא מראורייתא היא, ולא מהימני אלא מדרבנן, ואבריקת עדות אע"ג דמראורייתא היא נאמנת, כדאמ' ⁶⁹ כל הגברקין נברקין על פי נשים' (נזם) [שנזם] היא שייכא בניה, ועוד שזידעות שיש ודאי איסור ברבד, אבל על בדיקת חמץ סבדות שאין חמץ ונמנין מלברוק מפני עצלותו, כך מפורש בירושלמי.⁷⁰

[טז]. אמ' דב יהודה⁷¹ המוצא חמץ בביתו ב"ט כופה עליו כלי, וכמוצאי י"ט שורפו, ופ' בספר המצות⁷² דמיירי בביטלו, דאי לא ביטלו היה יכול לשורפו אפילו ב"ט, דאית ליה לרב יהודה בפ"ק דתחוכות⁷³ מתוך שהותרה הבערה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך אוכל, רק שיהיה צורך ל"ט קצת, ואי לא בטלו הוה ליה צורך י"ט שעבר משום כל יראה, היה בדרך⁷⁴ או יושב בבית המדרש ונוכר שיש לו חמץ בביתו מבטלו בלבד, אחד שבת ואחר י"ט ומשום שאין ביטול מועיל לאחר איסורו מוקי לה בתלמוד היושב לפני רבו, ונוכר שיש

60 צ"ל: וכשבא.
61 ראבי"ה, ח"ב, סוף סימן תכ"ו, ע"ט' 59-60, בעניינים קטנים.
62 בליקוטין סה"ל אמרכל, כ"ז ע"ב: דאפילו נוי ובית נוי.
63 ראה פסחים ד' א'-כ'.
64 ראה פסחים שם.
65 סמות י"ב ע"ו.
66 ראבי"ה שם, סימן תכ"ח, ע"ט' 60.
67 ראה רש"י, פסחים ד' כ'; ותוספות שם, בריה מראורייתא.
68 בליקוטין הגיל שם: דאף אביטול.
69 גדה מ"ח ב'.
70 ירושלמי פסחים, פ"א, כ"ז ע"ב.
71 פסחים ו' א'.
72 סמ"ג, עשין, סימן ל"ט, והשוה או"ח, סימן רנ"ו, נ"ז ע"ד.
73 ראה כתובות ו' א'.
74 פסחים ז' א'.

קנט [ז'] ספר אמרכל על הלכות פסח

לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו, ומתיירא שמא תחמיץ, ומפני אימת רבו אינו רשאי לעסוק ולעמוד בה, על כן צריך לבטלה מקמיה דתחמיץ, והילכך מנהגו כשר לאותן שלשין העיסה בפסח, ונופלין חתיכה⁷⁵ מן הבצק לארץ בעת עימול, ואין חוששין להנביתו מפני קוטנו, מבטלין אותן קורם שחמיצו.

[מז]. תניא בתוספתא⁷⁶ ובירושלמי בפ"ב⁷⁷ ו'גוי שהיו באין בספינה, והיה חמץ ביר ישראל, הרי זה מוכרו לגוי, או יתנו במתנה, וחרור ולוקחו ממנו לאחר הפסח, ובלבד שיתנו במתנה נמורה, ורשאי ישראל שיאמר לו עד שאתה לוקח חמץ במנה, קח לך במאתים, עד שאתה לוקח מנוי קח משר', שמא איצטרך לו ואקח ממך (ער'⁷⁸) אחר הפסח, ומפקיד⁷⁹ חמצו לפני איסורו, אוסרו ר' יוחנן לזכות בו אחר הפסח משום הערמה, משכיר ישראל בהמתו לגוי להוציא עליה חמץ, אפילו ממקום למקום, וכן משמע בע"ז בריש פרק השוכר⁸⁰ רשכר. איסורי הנאה שרי, דמסיק קנס הוא שקנסו חכמים בחמרים וביין נסך, הא בשאר איסורין לא נזרו, ומסיק בירושלמי⁸¹ דפ' כל שעה דאם ישראל המשכיר הולך עם בהמתו אסור, ופריך והא תני לא ישכיר אדם ביתו לגוי ליתן חמץ בתוכו, אית לך למימר ברר עמו.

[ין]. מה שנהגו⁸² בכל ערב פסח לשרוף או לבער מצה של עידוב ולחנק מצה חרשה בעירובי חצרות ולשיתופי מבואות, רבינו אבן⁸³ הביא ראייה מן הירושלמי⁸⁴ דג' מצה ישנה תפלוגתא רבית שמאי ובית הלל היא, ומסיים בה א"ר יהודה⁸⁵ דברי הכל היא, מכיון שלא עשאה לשם פסח רבר בריא הוא שלא ריקרק בה, ואומ' אני אבי העזרי⁸⁶ ראין הגרון רומה לראייה, רכיון דניתקן העידוב לשם פסח הרי ריקרק בה, ויכול להצניעה לכמה שעה⁸⁷ רק שיהא נוהר שלא תגע בחמץ כל ימות השנה, שלא יתחמצה ולא יצטרך לשורפה, ואם יצטרך לשורפה א"כ ארבעה עשר שחל להיות בשבת צריך לאפות מערב שבת לצורך עירוב, ראי אפשר בחמץ, אך תי'⁸⁸ לי, הא שרי בחמץ, דחמץ בבין השמשות שרי,

75 צ"ל: חתיכות.

76 תוספתא פסחים, פ"א, סימן כ"ד-כ"ה, הוצ' צוק'. ועיין חוספת ראשונים ח"א עמ' 164.

77 ירושלמי פסחים, פ"ב, כ"ח ע"ד, בשנויים קטנים.

78 מחקתי אח המלה 'עד' לפי הסברא. וכן ליהא בתוספתא ובירושלמי, שם, שם.

79 ירושלמי שם, כ"ט ע"א. בכ"י הנוסח בפי': ומפקיד. ראה הירושלמי כפשוטו עמ' 397

ואילך.

80 ע"ז ס"ב א'.

81 ירושלמי שם, כ"ח ע"ד, בשנויים קטנים.

82 מכאן עד סוף הסימן איהא בשנויים חשובים, ובסדר אחר. בראבי"ה הג"ל, סימן תנ"ב,

עמ' 71-72.

83 כותנו לראב"ן ואבן העזר, סוף סימן ז', פראג ש"ע). ובאו"ו, סימן רנ"ו, נ"ט ע"א, מוכח

זה כשם ר' יצחק בר אברהם. וראה ראבי"ה שם, עמ' 71.

84 ירושלמי פסחים, פ"ב, כ"ט ע"ב; ומוכח פ"א, נ"ב ע"ב.

85 וכו' בראבי"ה שם. וצ"ל: א"ר יוסה, כמו שהוא בירושלמי שם, שם.

86 ראבי"ה שם.

87 בראבי"ה שם: לכמה שנים. = תימא.

קס

היגער

[יה]

מיהו לא ישנו מנהג אבותינו (אך תימ' לי הא שרי בחמץ)⁸⁰ נוחי נפש, ומצה ישנה רהיא פלוגתא היא בירושלמי רפ"ק רסוכה⁸¹ גבי סוכה ישנה ב"ש פוסלין ובי"ה מכשדין, ואחרו סוכה ישנה⁸² כל שעשאה לי' יום קודם התג, ה"ז מצה שנאפית לי' יום קודם פסח בזמן חמץ פליגי ב"ש ובי"ה לעניין לצאת ידי חובתו לבילול ראשון, והיינו רמסיים דבר בריא הוא, כמו שלא דיקרק, שהרי חמץ עמו בבית⁸³ ולא בריילי מינה, ומכאן היה נר' לי שאם דיקרק בה בברור שכשירה, וכשחל להיות בשבת מאכילין אותה לתינוק על ידי שרייה, וכן משמע מיכאן דמוטר לאפות אותה לשמה בערב שבת אם דיקרק בה, כשחל פסח ביום א' שאינו יכול לאפות בערב פסח, וכן משמע בתוספתא, רתניא בתוספתא בפ"ק⁸⁴ יוצאין בחררה ובמצה ישנה, ובלבר שעשאה מתחילה לשם פסח, ובפ"ב תניא בתוספתא⁸⁵ י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל שלפני שבת, ואופה לו מצה מערב שבת מתרומה טהורה, וראיתי הראשונים⁸⁶ שחלקו ברבר זה מסברא בלא ראייה מן התלמוד, ונר' (לו) [לין] שלא להחמיר שלא להקדים ולאפות, מרקאמ' בירושלמי דבר בריא הוא שלא דיקרק בה, משמע אפילו זה שדיקרק בה הוי כמי שלא דיקרק בה, דהוה ליה למיטר רבר ברור הוא שלא דיקרק בה, ושעמא רמילתא שלא לחלק בין מצה למצה, כגור' בירושלמי⁸⁷ שהיו חצרות בירושלים, כרפרי' לעיל בה"ש הילכות בריקת חמץ,⁸⁸ שלא לחלוק בין גרה לגדה, הכא נמי שלא לחלוק בין מרקרק ללא מרקרק, מה שאין כן בערב פסח שאו הכל חברים ונותנין לב לדיקרק בשימור לשמה, ואע"ג רבני סוכה ישנה תנן⁸⁹ ואם עשאה לשם חג אפילו מתחילת השנה כשירה, הכא גבי מצה לא שרינן, מרקאמ' שנ'⁹⁰ כמו שלא דיקרק, וכל מה שמקדים לעשות קודם, הפסדו קרי ליה, שלא עשאה קודם לשם הפסח, ואפילו גבי סוכה קתני אם עשאה לשם חג בדיעבד, מרלא קאמ' יוצאין, ונר' לי דפליגי (התוספות) [התוספתא] והירושלמי, וראוי להחמיר שלא לעשות לכתחלה, ואפילו בערב פסח קודם הצות צדיך לזוהר, משום דחביבה מצוה בשעתה.

[יח]. כתב רבינו ברוך קבלתי מקרובי רבינו אליעזר ממין⁹¹, הא דנקט בתוספתא⁹² ואופה לו מצה מערב שבת מתרומה טהורה, ה"ה לחולין, אלא משום

80 כפול הוא בכ"י בט"ס.
 81 משנה, סוכה ט' א'.
 82 תוספתא פסחים ה"ל, פ"א, סימן ל"ב.
 83 תוספתא פסחים, פ"ב ה"ט, ועיין בתוספתא ראשונים ח"א עמ' 160 ואילך.
 84 ראה אפסוביצר, ראבי"ה שם, עמ' 71, הערה 29.
 85 ירושלמי פסחים, פ"א, כ"ז ע"ב.
 86 בראבי"ה שם, עמ' 72; כמו שכתבתי, וכוונתו למאמרו בראבי"ה שם לעיל, סימן ח"ג, עמ' 76. וראה מה שהבאתי לעיל, בסכוא, פאליה רבה, סימן תרל"ז, סי' ד'
 87 סוכה ט' א'.
 88 -שנדאה, הגי' מסופקת. וראה ראבי"ה שם, עמ' 72.
 89 ראה מעשה רוקח, סימן ל"ט, עמ' י"ב, סאניק תרע"ב; ואפסוביצר, מבוא להראבי"ה, עמ' 77, סימן י"א; והנהו מייסוגיות, ה"ל חמץ ומצה, פ"ו, סימן ז'.
 100 תוספתא פסחים ה"ל, פ"ב ה"ט, ועיין תוספתא ראשונים שם.

[טז] ספר אמרכל על הלכות פסח קסא

רבעיטת תרומה טהורה מיירי, ומתיירא שמא תחמיץ ותבא לידי פסול, הילכך צוה שאיפנה היום ויאכלנה למחר כל היום, או בליל ט"ז, הילכך מצוה בתרומה שנילושה לאפות, אע"פ שאינה מצת מצוה, שהרי לא לשה לשם מצוה יותר מחולין שנילושו לשם מצוה, מיהו לאו למעוטי חולין אתי, שאין לחלק ביניהן לאפותה בעוד חמץ קיים, וסיפא רקתני¹⁰¹ ושמאה מבערה במוצאי שבת דברי ר' מאיר, פ"י ספק טמא יניחנה ער מוצאי שבת, שמא יבא אליהו ויטהרנה, רמראוריתא בביטול סני, ונראה לרהות ראייה זו, כי שמא בתרומה רוקא חנא מטעם שפ"י, ונראה מנהג כשר שלא לאפות מצה בעוד חמץ קיים, ואם אפה לא הפסיד, עכ"ל ברוך, מצאתי מכוס נור אריה¹⁰² שמתור לאפות מצה של מצוה ג' ימים או שבוע קודם פסח, רחנן פ' כל שעה¹⁰³ חלות תורה ורקיקי נזיר עשאן למכור בשוק יוצא בהן, ומסתמא כיון שיש בהן חמץ קודם י"ד נאפו, ראין מביאין תורה בערב הפסח מפני חמץ שבה, ומה שפרש"י¹⁰⁴ שאין לאפותו ער אחר הצות, משום דך רס"פ ערבי פסחים¹⁰⁵ ראיתקס מצה לפסח, ההיא היקס מוקי אריה¹⁰⁶ לענין אכילה עכ"ל.

[יז]. כתב רק"ת¹⁰⁷ מנהג זקני ר' אלעזר בן רבנא קלונימוס שהיה שורף חמצו בעצי לולבים ובענפי הושענות, ובעץ הושענא מתקן הקולמוסים, וכן מנהג חמי ר' אליעזר ב"ר יעקב הכהן.

הסדר של פסח

[כ]. הכל בקיאין בו, לכך לא פרשתיהו, אך אבאר קצת מעמו, בערב פסח לעת ערב רגילין לסדר את השולחן, כראמרי¹⁰⁸ כשארם בא מבית הכנסת בערבי שבתות, שני מלאכי השרת מלוין לו, אחר טוב ואחר רע, מצא שולחנו ערוך וכו', פ"י במנהגי ערב שבת¹⁰⁹ כשבאין מבית הכנסת שוטפין את הכסות, משום כוס

101 חוספתא שם, ה"י. ועיין חוספת ראשונים שם.

102 בליקושים טהל' אמרבל הג"ל, כ"ו ע"ב: מצאתי כשם נור אריה. ובא"ו, סימן רנ"ז, ג"ט ע"א, מובא כל זה בשם. סודי חמי ה"ר אברהם בן רבי' ר' חיים'. וראה ר"ש באבער, מבוא לסרור רש"י, עמ' XVII.

103 משנה, פסחים ל"ה א'.

104 ברוקא, סימן ר"פ, מובא זה בשם. מנהגים של רבי שלמה'. ראה ספר האורה, ח"ב,

סימן ל"ב, עמ' 188, הוצ' באבער, והערה א' שם.

105 פסחים ק"ב ב'.

106 בליקושים הג"ל שם: מוקי ליה נור אריה.

107 מעשה רוקח, סאניק תדע"ב, עמ' ח', סימן י"ט. ושם: רבינו אליעזר בן רבינו קלונימוס

הזקן היה שורף חמצו בעצי לולבים ובעצי הושענות, ואנו מתקנין לקולמסין, וכן הנהגו... הכהן, ששוריי מצות מעכבין את הפורעניות. ובליקושים הג"ל מובא זה בסוף הל' סוכה, כ"ד ע"א: כתב הרוקח שראוי לעשות עץ לקולמוס או לשרוף חמץ ערב פסח'. וראה מה שמביא מהר"ל, הל' הסמות, ס. הדרשות של מה"ר חיים או"י.

108 שבת ק"ט ב'.

109 וחסד לפנינו, ראה סבוא.

היגער

[כ]

של ברכה, כדאמ' בפ' ג' שאכלו¹¹⁰ כוס של ברכה צריך הרחה מבפנים ושטיפה מבחוץ, ויושבין על השולחן, דתנן¹¹¹ אפילו עני שבישר' לא יאכל עד שיסב דרך חירות, ולכך יושבין וסומכין על כרים וכסחות.

[כאן]. ונהגו ליתן כוס לכל אחד ואחד מבני הבית ולהגביהו, כדאמ' בפ' ג' שאכלו¹¹² רב חסדא מעטר ליה בנטלי, פי' מגביה לכוס על ברכה, ואע"ג דבכל השנה לא עבדינן הכי, הכא עבדינן משום דרך חירות, אי נמי נהגו לעשות משום תינוקות שלא ישנו וישאלו, דהיינו קליות ואנונים, ועוד אמרינן¹¹³ הכל חייבין בארבע כוסות, אחד נשים ואחד תינוקות, שאף הן היו באותו נס,¹¹⁴ ר' יהודה אומר וכי מה תועלת לתינוקות ביין, מכלל דבעי ד' כוסות אף לתינוקות.¹¹⁵

[כב]. שיעור הכוס רביעית הלוג, שהוא ביצה ומחצה, עירה ד' הבעיות בכוס אחד ושחאן בבת אחת לא יצא, וקודם קידוש אם היו ידיו מלוכלכות, או יצא מבית הכסא, יטול ידיו משום הזכרת השם, אבל בשביל שתית יין לא היה צריך לטול, דהנטל ידיו לפירות הרי זה מגטי הרוח,¹¹⁶ ומקדש הקידוש, בירושלמי בפ' ערבי פסחים¹¹⁷ אפילו יחיד כי מקדש לחודיה צריך לומר אשר בחר בנו בלשון רבים, דאמ' שמואל אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל, ושחין בהסיבת שמאל, ברכה אחרונה על הגפן וכו' וכו'.¹¹⁸

[כג]. ד' כוסות צריכות היסיבת שמאל, היסיבת ימין או פרקין לא שמה היסיבה,¹¹⁹ כתב אביה¹²⁰ ורבינו ברוך ממנצ"א ורבר ד' חיים הווקא בימהם שהיו רגילים לישב במטות ולהסב עליהם, אבל אין אנו רגילין בכך, אין יוצאין כדרך הסבתינו, ואין צריך היסיבת שמאל, ועוד אומ' הר"ד חיים אדרבה דרך חירות ושררה לישב בלא סמיכה כדרך המלכים אוכלים, ומצאתו מיהו מאחר שאין אנו רגילין בהיסיבה כל השנה הוא לנו דרך חירות, כדאמרינן בסדר, הלילה הזה כולנו מסוכין.

[כד]. ד' כוסות כנגד ד' לשוני נאולה,¹²¹ והוצאתי, והצלתי, ונאלתי, ולקחתי, וכנגד ד' כוסות של פורענות שעמיד הקב"ה להשקות אותם העולם, כוס זהב בבל ביד י"ג, כוס ביד י"י מלא חמר,¹²² ורוח זלעפות מנח כוסם, וד' כוסות של נחמה עתיד הקב"ה להשקות ישר', וד' כוסות כשר המשקים.

110 ברכות נ"א א'
112 ברכות נ"א א'
114 ראה סאמרו של ריביל, פסחים ק"ח א'-ב'.
115 כלומר לת"ק דר' יהודה.
116 חולין ק"ז א'.
117 ראה סדרע"ג, ה"א, ל"ח ע"א, דפ' ווארשא חר"כ"ה; רוקח, סימן דפ"ג; והיגער, אוצה"ב,

ס"ב, עמ' 299, סימן ד"ט.
118 כ"ה כפול בכ"ז.
120 ראבי"ה, ח"כ, סימן תקכ"ה, עמ' 134. וראה הערה ה' שם.
121 ראה ירושלמי פסחים, פ"י, ל"ז ע"ג, ובנסמן שם.
122 במקרא (תהלים ע"ה ט') הגוסס: ויין חמר מלא מסך.

[כא] ספר אמרכל על הלכות פסח קסג

[כה]. ונטל ידיו ומברך על נטילה ידים, ויקח מן הירקות אפא¹²³ או ירק אחר, וטובל ביין או בחומץ או בחרוסת, וכל שטיבולו כמשקה צריך נטילה ידים, ורבינו שב"ט¹²⁴ ורבינו עמרם¹²⁵ כתבו שאין לברך על «נטילה» [נטילה] זו, כיון דאינה אלא משום נירה, דלמא נע במשקין, ועוד בזמן הזה אין אנו אוכלין חוליני בטהרה, ומיהו ספר המצות¹²⁶ ורמב"ם¹²⁷ והרבה נאונים¹²⁸ הצריכו לברך מאחר שנטילה דרבנן בעי ברוכי, וכן נהגין, וטיבול ראשון של ירקות אינו כי אם שיתמהו התינוקות וישאלו מה זה שאנו אוכלין ירקות קודם אכילה, בצרפת¹²⁹ עושין טיבול ראשון בחומץ, שלא הזכיר במשנה חרוסת עד טיבול שני, ואנו נוהגין¹³⁰ לטבל בחרוסת טיבול ראשון משום קפא רכולהו ירקי, ואוכל כזית מן הירק, דאם לא אכל כזית אין צריך לברך ברכה אחרונה, והיכא דלית ליה שאר ירקי, קיימא לן כרב חסדא,¹³¹ מברך תחילה בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה ומרור בלא ברכה, (דלא הוי כמילא כריסו מהם וחוזר ומברך עליהם, דלא ליהוי כמילא כריסו וחוזר ומברך עליהם),¹³² דלא ליהוי כמילא כריסו מהם וחוזר ומברך עליהם, ואע"ג דמצוה לאכול מצה והדר מרור, דכת' על מצות ומרורים יאכלוהו,¹³³ מ"מ בטיבול שני אוכל מצה והדר מרור.

[כו]. מה שמגחיח בקערה שני תבשילין, יש מפרשין ב' מיני שחוט, אחד כנגד הפסח, ואחר כנגד חגיגה, או¹³⁴ כנגד משה ואהרן, ואנו נוהגין בזרוע וכיצה סימן שהב"ה פדאנו בזרוע נטויה, והביצה רסחם פה שנאינו, כשחל י"ד להיות בשבת, יש שאינו עושה רק תבשיל אחד וזכר לפסח, לפי שחגיגת י"ד אינה רוחה שבת, כראותא בפסח שני,¹³⁴ אך רבינו יחיאל¹³⁵ פי' אין לחוש לזה, שאינו אלא זכר כעלמ', ואדרבה אין לרדק בדבר כל כך שנר' שעשה אותה כמין קדשים ממש, לכך נכון לעשות שני תבשילין אף בשבת.

123 השוה ברכות מ"ד ב'. וראה מחזור ויטרי, עמ' 284.

124 בכ"י ב"ט: סכ"ט.

125 בליקושים מהל' אמרכל הנ"ל, כ"ז ע"א: נטילה שלאחר (חידוש) [קידוש] רשב"ט ורב עמרם אמרו וכו'. ובסדר רע"ג שלפנינו איחא שמכרכין על נטילת ידים (ח"א, ל"ח ע"א, דפ' הנ"ל, והשוה שם לקמן ל"ט ע"ב-ט' ע"א). וראה לוין, אוצר"ג, פסחים, התשובות, עמ' 121, ואפשר שיש להניח כאן: «ורבינו עמרם» [ומהר"ם]. ראה חשב"ן, ריש סימן צ"ט.

126 ראה סמ"ג, עשין, סימן ס"א.

127 רוקח, סימן רפ"ג.

128 דאה אוצר"ג הנ"ל, שם.

129 בסמ"ג פ"ס: ורבוחינו שבצרפת.

130 ליחא בסמ"ג שם.

131 פסחים קט"ו א'.

132 ב"ה ב"ט: בכ"י.

133 בכ"י יש שני קוים על המלה, או לסימן מחיקה.

134 פסחים ע' ב'.

135 בחוספות, פסחים קי"ד ב', ב"ה אחר וזכר לפסח, נאמר זה בשם ר"י, וראה או"ז, סימן רנ"ו, ס' ע"א.

קסר

היגער

[כב]

[כז]. מה שעושים ג' מצות, 136 מן המדה דומיא דתורה, כשיצאו ישראל ממצרים היה כאדם היוצא מבית האיסורין שצריך להביא תורה, והיתה בה שני עומרים שהם כ' עשרונים, 137 ו' לחמץ, ו' למצה, ו' ריקים, ו' חלות, ו' רבוכה, הרי ג' מצות שבתורה מניע לכל מידה, ד"א לפי שפסח ראשון הבכורות הקדיבורה, והוא תחילת עבודתם שנתחנכו, 138 ואין נכנסין לעבודה אלא בני מיני חלות, חלה, ריק, רבוכה, ד"א שהרי צריך לבצוע מצה אחת לצורך אכילת מצה, ואם לא היה לו ג' מצות שלימות מתחילה, כשיבדק המוציא לא היה לו ב' ככרות שלימות, ואין חילוק בין שבת לי"ט צריך לבצוע אשתי ככרות שלימות.

[כח]. ונהגו לעשות סימנין במצות, לידע איזו נעשה תחילה, להקדימה למצוה אחרת, כמו שמצינו נבי קופות, 139 שכתוב עליהם א"ב ג' לידע איזו נהרמה תחילה לקנות ממנה קדנות בראשונה, והבציעה צריך לעשות קודם האגדה, דאי בצע אחר האגדה, כדבעי למיעבד המוציא היה נר' כאילו בוצע לשם המוציא, ופלוטא דרבוחא איבא, 140 אם יבצע הראשונה או השנייה, ואם יש ר"י בב' מצות, והכל כתוב לעיל בהלכות ברכות של מהר"ם זצ"ל, 141 והבציעה משימם חציה תחת המפה, על שם ומשארותם צרורות בשמלותם, 142 וחציה בין המצות השלימות, בפ' כיצד מברכין, 143 הכל מורים בפסח שמניח פרוסה בין השלימות ומה שמסלק הקערה שבה המצות וב' חבשילין ממנו לצר אחר קורם שמתחיל האגדה, כדי שישאלו התנוקות, עדיין לא אכלנו ואחא מסלק הקערה מאתך, וכשעוקרה ממנו אין צריך להסיר הב' חבשילין מן הקערה.

[כט]. כתב אביה"ח, 144 דאין קורין האגדה ביחיד, וצריך לכל הפחות תינוק שישאלו זה לזה, ועוד שצריך לומר הורו דמשמע לשון רבים, והכי איתא בשוחר טוב, 145 אומר לשנים הורו, אי"כ לכל הפחות תינוק ואשתו, ומצוה לחזר אחר ג' כדי לברך ברכת המזון.

[ל]. ביד חזקה זו הרבר, כורוע נטויה זו החרב וג', רם ואש ותמרות עשן, דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך, מכת בכורות, דצך עדש באתב, על כל חיבה נותנין אצבע אחר בכוס היין ומספין לחוץ, מנהג אבותינו כן, וכן הנהיג רבינו אלעזר הגדול כל בני ביחו, וכן רבנא קלונימוס וכל משפחתו, ורבינו אלעזר, 146 חון, ורבינו שמואל ורבינו אברהם היו עושין

136 פסקי ברכות למהר"ם בשו"ח שלו הוצ' מק"צ עמ' 302; סמ"ג, עשין, סימן ס"א.

137 ראה סנהות ע"ז ב'; והסנהי, פ"ד ע"ב.

138 בכ"י: שנתחנכו.

139 משנה, שקלים, פ"ג מ"ב. וראה ירושלמי שקלים, פ"ג, מ"ז ע"ב.

140 ראה או"ח, סימן נ"ג, ס' ע"ב; וסמ"ג, עשין, סוף סימן ס"א.

141 וחסר לפנינו. ראה מבוא, ובהערה לעיל 136.

142 שמות י"ב ל"ד. 143 ברכות ל"ט ב'.

144 ראבי"ה, ח"ב, סימן תקכ"ה, עמ' 163.

145 מדרש החלים, מוסר ק"ג, סימן ג'. הוצ' באבער. וראה הערה ח' שם.

146 בליקושים סה"ל אמרכל ת"ל, כ"ז ע"א: ודבי אליעזר.

[כג] ספר אמרכל על הלכות פסח קסה

כן, וגם אבא מרי הריב"ק עושה כן, י"ז פעמים מטיפין לחוץ כנגד חרבו של הקב"ה י"ז פנים, וי"ז פעמים דבד בירמיה לומר לנו לא יזיק, מיכאן סמכו אבותינו מן י"ז חיים, החיינו, אחיה, בתמניא אפי, י"ז אנשים קורין בשבוע לתורה כנגד י"ז כבשים המקריבים בשבוע, וזו עץ חיים היא למחויקים בה, ואין להתלוצץ על מנהג אבותינו הקדושים, ר"ק"ח.¹⁴⁷

[לא]. כתב אב"ה¹⁴⁸ שג"ר לי עיקר מנהג שאין מברכין על קריאת הלל בליל פסח, כמו שפרשו הגאונים, הטעם שאינו נזכר, כיחר, שהרי מפסיקו בסעודה, ושני פעמים לא יתכן לברך ברכה אחת על מצוה אחת, ורב צמת ואון ורב היי נאון ורב יהודה בר יצחק¹⁴⁹ פי' שאין לברך שאינו אלא כקרא בעלמא, ו[מפסיקין בסעודה, הילכך אין לברך לא לפני ולא לאחריו, ורבינו יצחק הבחור והרב ר' יהודה בן הרב ר' יום טוב ומהר"ם מרוטנבורק¹⁵⁰ היו מברכין שתי ברכות, לקודם אכילה לקרוא, ולאחר אכילה לגמור, וכן משמע בירושלמי¹⁵¹ ראמ' שמים הן אחת להבא ואחת לשעבר, כלומר שתי ברכות מברך בחלל, אחת בחתיל' דהיינו לשעבר, ואחת להבא לאחר אכילתו, ואע"ג ראמ' במסכת סופרים¹⁵² דאין לברך לפי שפסק לשתיים, י"ל לפי שהיו רגילין לקרותו בציבור קודם אכילה וכבר בירך, אבל עכשו שאין רגילין לקרותו בציבור מברכין, ורבינו יהודה פי'¹⁵³ דהתם פריך¹⁵⁴, והרי נאולה, פי' ברכת אשר נאלנו שפוחתה בברוך אע"פ שסמכה לברכת הלל, שהרי הפסוקים לא היו הפסק, אלמא משמע שיש לברך על ההלל בליל פסח, ונתחם איירי באדם שעושה הסדר בבית אחת שאו אינו מפסיק¹⁵⁵ לא דבר, אבל אנו שמפסיקין בסעודה, ולפי הכוונות, אין לברך עליו כלל לא לפניו ולא לאחריו, כך מסקי התוספות פ"ק דברכות¹⁵⁶, ונעוד מייחז דאיהי מהתם ד[ג] ע"ר¹⁵⁷ כל הברכות¹⁵⁸ כולן פוחת בהן בברוך, ואם היתה

¹⁴⁷ בליקוטים ס"ט, עכ"ל הרוקח. ולא מצאתי את המאמר ברוקח שלפנינו, ולא במעשה רוקח ג"ל. וגם במהר"ל טובא זה בשם רוקח: אסחר"י ס"ל כשאומר באגדה דם זאש ותפרות עשן יטיף באצבעו מכוסו לחוץ באומר כל חיבה פעם אחת, וכן כשאומר דרך ערש באחב בין בפרט בין בכלל, סך הכל י"ז פעמים נגד י"ז פנים, רוקח, ונעוד טעמים יש שם... ומהר"ל, סדר האגדה. וראה מקורי מנהגים לד' אברהם לעוויזאחן, סימן ס"ד, עמ' 72, ברלין תר"ו.

¹⁴⁸ דאבי"ה, ח"א, סימן קס"ח, עמ' 178.

¹⁴⁹ דאה אפסוביצר, דאבי"ה שם, הערה ג'; והרוקח, סוף סימן רפ"ג.

¹⁵⁰ דאה חשב"י, סוף סימן צ"ט.

¹⁵¹ ירושלמי ברכות, פ"א, ג' ע"ד.

¹⁵² השוה מס' סופרים, פ"ב, סימן ו', הוצ' הינער; ומאמרו של הינער, מבוא שם, עמ' 56-7.

¹⁵³ וראה ראבי"ה, שם, עמ' 181.

¹⁵⁴ ראה תוספות, ברכות י"ד א', סבד"ה ימים.

¹⁵⁴ ירושלמי ברכות, שם.

¹⁵⁵ הגהתי לפי גוסח התוספות, שם.

¹⁵⁶ תוספות, ברכות שם.

¹⁵⁷ הגהתי לפי רברי התוספות שם. ובתוספות שם הוא כסם השר מקוצי. אבל כאן הוא

לקמן בלשון רבים; ומפרשי.

¹⁵⁸ ירושלמי ברכות שם.

ברכה הסמוכה לחבירתה כגון קריית שמע וחפילה אין פותח בהן בברוך, ופריך והרי סופה, ופי' והיינו יהללך אינה סמוכה לברכת הלל, שהרי הפסוק בסעודה, ואינה פותחת בברוך, ומשני שנים הן, אחת להבא ואחת לשעבר, ומפרשי שלאחר אכילה מברך לגמור, א"כ היא סמוכה לברכה אחרונה, לכך אינה פותחת, וכן זה הפי' אינו נר' לאמ' ולתוספ',¹⁵⁹ שהרי סופה לא משמע יהללך, שהרי קאי אברכת נאולה, שמקשה והרי נאולה, ברכת אשר גאלנו, שפותחת בברוך אע"פ שסמוכה, ומשני שאני הלל, ראם' ר' יוחנן אם שמע הלל בבית הכנסת יצא, ואו לא הוי ברכת נאולה סמוכה, ולכך פותחת בברוך ברכת נאולה אף כשאומ' הלל בביתו, ומקשה והרי סופה דברכת נאולה שחוטמת בברוך, והרי הוראה היא כמו ברכת פירות וברכת מצות, ומשני שנים הן, אחת להבא כו'. כלומר באותה ברכת נאולה מדבר בשתי נאולות, מנאולה להבא שאומר יגיעו למועדים ולרגלים וכו', ואחת לשעבר שמברך אשר גאלנו, וכיון רמיירי בנאולה להבא, א"כ תפילה (הוא) [היא], וגם ארוכה היא, ולכך חותמת בברוך, אבל אין מברכין על ההלל לא לפניו ולא לאחריו, כך נר' עיקר הפי',¹⁶⁰ ובתוספתא דפסחים¹⁶¹ תניא בני העיר שאין להם מי שקרא את ההלל, נכנסין לבית הכנסת וקורין פסוק ראשון, והולכין ואוכלין ושותין, וחוזרין ובאין ונומריין עד סוף, ואם אי אפשר להם כך נומריין את כולה, ואומר גמי בירושלמי,¹⁶² מהו (לקרותו) [לשתותו] ביחוד?¹⁶³ ממה ראמ' [וכו'].¹⁶⁴ בשוחר טוב¹⁶⁵ ג' צריכין לקרוא שכן אחר אומר לשנים הדרו, מיהו אם אין לו כי אם אחר, או אם הוא יחיד, נומר את ההלל וכל הסדר עכ"ל.

[לב]. בערבי פסחים אומר הלל הגדול ביחוד, בשלהי פ' סדר תענית¹⁶⁶ אמ' אב"י ורבא אין אומרים הלל הגדול אלא על נפש שביעה וזכרס מלאה, לכך אמרו לאחר אכילתו לאחר גאל ישראל בורא פרי הנפן, ואין מברך אחריו ברכה מעין ג', וישול ריו ב' ויברך על נטילת ידים שהוא צורך אכילה, וכבר הסיחו רעחו באגדה מנטילה ראשונה, ועוד אפילו לא היה צריך נטילה בשביל אכילת מצה שיוצא (מכזית) [בכזית], ועל פחות מכביצה אין צריך נטילה כראיתא בסוכה¹⁶⁷ ובברכות¹⁶⁸ מיהו צריך נטילה בשביל טיבול שני במרוך, וכשיעשה המוציא¹⁶⁹ אחזו בירו המצות השלימות, שחייב לבצוע בשבתות וימים טובים על

159 ראה תוספות שם; והרוקח, סוף סימן רפ"ג.

160 השו"ת ראי"ה שם, עמ' 179-80.

161 תוספתא פסחים, פי' ה"ח, הוצ' צוק'. ועיין תוספתא ראשונים שם עמ' 77.

162 דא ר' יודשלי פסחים, פי', ל"ו ע"ג, ובנסמן שם.

163 הגהתי לפי התוספות, ברכות שם; והרוקח, סוף סימן רפ"ג.

164 כונת המחבר היא לסוף המאמר בירושלמי שם; מן מה רא"ר יוחנן הלל וכו'. וכן נחשב גם כרוקח שם, וכנראה העתיק ממנו.

165 מדרש תהלים, פסוק קי"ג, סימן ג', הוצ' באבער. וראה הערה ח' שם.

166 תענית כ"ה ב'—כ"ז א'.

167 סוכה כ"ז א'.

168 השו"ת ברכות מ"ב; והולין ק"ז א'.

169 וז"ה בהרוקח, סימן רפ"ג.

[כה]

ספר אמרכל על הלכות פסח

קסו

ב' ככרות שלימות, שנאמ' לקטו לחם משנה,¹⁷⁰ ויברך על הפרוסה על אכילת מצה, שדרכו של עני בפרוסה, וויאכל משניהם יחד מכל אחד כזית, אבל לאחר ברכת המוציא אינו יכול לאכול מיד, לפי שצריך לברך על אכילת מצה, שדרכו של עני בפרוסה,¹⁷¹ ויאכל משניהם יחד מכל אחד כזית, אבל לאחר ברכת המוציא אינו יכול לאכול מיד, לפי שצריך לברך על אכילת מצה, ולאחר שמילא כריסו היאך חוזר ומברך, וכתב ריב"ק דאם אינו יכול לאכול שני הזיתים של המוציא ואכילת מצה ביחד, אוכל הזית של המוציא תחילה, כי הוא קודם לברכה, ועוד בברכתו תרידה, והדר אכיל כזית של מצה ובכרי אכילת פרס.
[לג]. וקיימא לן רמזה צריך היסיבה, ואפילו השמש,¹⁷² או עני שבישר', ובן אצל אביו, ותלמיד אצל רבו אינו צריך היסיבה, אלא איכ נתן לו רשות, ותלמיד שלומר רק אומנות בכל עניין צריך, ואשה אינה צריכה היסבה, ואם אשה חשובה צריכה היסיבה, ונשים שלנו צריכות היסיבה, כך פסק רבינו ברוך ממנצא, בלע מצה יצא,¹⁷³ כרכו בסיב או בעלה אחר ובלעו לא יצא, שלא ננעה המצה ברגונו, חולה או זקן שאינו יכול לאכול כזית מצה, ישרה אותה בין או במים קרים רק שלא נימחה יצא, אבל בתבשיל חם או במים רותחין לא יצא, דאמ' בפ' כל שעה¹⁷⁴ יוצאין בריקת השרוי אבל לא במבושל.

[לד]. ואחר כך נוטל הסא, ומברך על אכילת מרור, וטובל בחרוסת ואוכל כזית בלא היסיבה, שהרי מרור זכר לעבדות, וימררו את חיהם,¹⁷⁵ ולא ישא המרור בחרוסת פן יתבטל טעם המרור, וא"ת דאמאי אינו מברך על המרור בורא פרי האדמה, וגם על אכילת מרור, לא מצי למימר שכבר נפטר בבורא פרי האדמה בטיבול ראשון, דהא אגדה הוי היסח הרעת, מירי דהוה אכוס שני דבעי בפ"ה, ומירי דהוה אנטילת ידים בטיבול שני, ואין לומר משום רמזות הבילות, ושתי ברכות אחרא אכילה לא תקון, דהא מברכין אמצה פרוסה מי שאינו עושה כא' שתי מצות מברך המוציא וגם אכילת מצה, וגם היכא דליכא אלא חזרת מברך בורא פרי הארמה ועל אכילת מרור, וי"ל כיון שנ' על מצות ומרורים יאכלוהו,¹⁷⁶ הוי כמו דברים הבאים בתוך סעודה מחמת סעודה, שאין מברך לא לפני ולא לאחריו דפת פוטר, אע"פ שאינו פוטר דברים הבאים שלא מחמת סעודה, מכיון שאי אפשר בלא מרור הוי כמו דבר שבא מחמת סעודה, אי נמי אע"פ שאינו בא ללפת את הפת לא קשיא, כיון דקיימא לן כל דבר שדרכו ללפת בו את הפת אע"פ שאינו בא ללפת בו את הפת פת פוטר, לכך אינו מברך בורא פרי הארמה, וא"ת כשאוכל מרור אחר מצה אתי מרור דרבנן ומבטל טעם מצה שהיה בפיו, וי"ל דלא חיישינן אלא רק בשעה¹⁷⁶ אכילת מצה ישא טעם

¹⁷⁰ שמות ט"ז כ"ב. 171 כפול הוא בכ"י בטי"ס.

¹⁷² ראה פסחים ק"ח א'.

¹⁷³ ראה פסחים קנ"ו ב'; והרוקח, סימן רפ"ג.

¹⁷⁴ פסחים מ"א א'.

¹⁷⁵ שמות א' י"ד.

¹⁷⁶ במדבר ט' י"א.

176 – בשעה.

קסח

היגער

[כו]

מצה בפניו, ועוד אע"פ שאוכל המרור אחרי כן, כיון רמזוה לאוכלו, לא איכפת לן בביטול טעם המצה, וחו דלא בעינן שיהא מצה נאכלת על השבע שיהא טעם מצה בפניו, אלא דרוק המצה שאוכלין לאפיקומן לאחר סעודה, אבל במצה שאוכלין מקמי סעודה רבלאו הכי יתבטל טעם המצה כשיאכל הסעודה, מגום הכי לית לן בה.

[לה]. מה שאין מברכין על החרוסת, כראמרינן¹⁷⁷ היו לפניו שני מינין מברך על הדיקור ופוטרי את הטפל, וכאן ידקות עיקר, שאינו עשוי אלא לטבל בו, ואין מצותו לאוכלו לעצמו, בירושלמי¹⁷⁸ למה נקרא אותו חרוסת, זכר ללבינה שהוא מצה חרסין, ד"א שמעורבין הרבה מינין, ר' לוי אמ' צריך שתהא עבה וזכר לטיט, אית דאמרי צריכה שתהא רקה וזכר לרם, וכך אנו עושין, בתחילה בשעה¹⁷⁹ עשייה עושין אותו עב, ואחרי כן בשעה¹⁸⁰ טיבול מקלשין אותו ביין, וצריך לקדווי, לכך משימין בו פתוחים¹⁸⁰ חמוצים על [שם] תחת התפוח עוררתך,¹⁸¹ ומשימין בו אנונים ומיני בשמים המזכרים בשיר השירים וזכר לקושש קש, ויקח המצה השלישית וכורך סרוד עמה, ויאכל כזית מצה עם כזית מרור בלא ברכה ובלא טיבול ובלא היסבה, וזכר למקדש כהילל שהיה כורכן ואוכלן בבת אחת, שנ' על מצות ומרורים יאכלוהו,¹⁸² ובשביל ספקא אנו עושין כן, שמתחילה עברין זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, ולא ליתיה מרור דרבנן ויבטל מצה דאורייתא, ושוב עברין כהילל רמספקא לן אי הלכה כמותו אי לא, ועברין לחומרא כשעתן וברכין, עכ"ל ר"ק,¹⁸³ ומה שכתב (שאכל) [שאיכל] הכריכה בלא טיבול אינו נראה, שהרי הילל דואי היה מטבל בחרוסת, דלא פליג אמתני', וכן פרש"י,¹⁸⁴ וא"כ הוא איכא טעמא משום קפא, ויש דוחין רמזה חמימה מיבטל קפא, ומ"מ הספר כערכי פסחים¹⁸⁵ מסיק בלא ברכה, ולא אמרינן בלא טיבול, כי ווראי טיבול כעי, וכן משמע בספר המצות¹⁸⁶ ובמיימון,¹⁸⁷ וכן כתב ר"ת¹⁸⁸ ודבוחינו מאיברא¹⁸⁹ ומרר'ם מרוטנבורק.¹⁸⁹

[לו]. לאחר גמר הסעודה אוכלין ממצה שתחת המפה, ונקראית אפיקומן, לשון אפיקו מני מאני,¹⁹⁰ שאין לומר אחר כך הכיאו אפיקו מיני מתיקה לקנח סעודה,

177 ראה פסנה, ברכות מ"ד א'.
178 ירושלמי פסחים, פ"ג, ל"ז ע"ד, בשנייהם חשובים. נוסח הירושלמי שבכ"י טובא ניכר כהרוקח, סימן רפ"ג.
179 – בשעת.
180 ראה הרוקח, ריש סימן רפ"ד.
181 שה"ש ח' ה'.
182 במדבר ט' י"א.
183 הרוקח, סימן רפ"ג.
184 ראה סרוד רש"י, סימן ש"פ, ע"פ¹⁸³, הוצ' באבוער; והמהני, פ"ו ע"ב.
185 פסחים קט"ז א'.
186 ראה סמ"ג, עשין, סימן מ"א.
187 משנה תורה, הל' חמץ ומצה, פ"ח ה"ו. ובלקוטיים מה"ל אמרכל ה"ל, כ"ז ע"א, אינו מוכיר מייסוין.
188 ראה הנהות סיימנויות, משנה תורה שם.
189 תשב"ץ, סימן צ"ט.
190 השה רשב"ם, פסחים קי"ט ב', סב"ה אטר רב ננון שיעקרו.

[כו]

ספר אמרכל על הלכות פסח

קסט

פן יפסוק טעם מצה מפיו, כשם שאין אוכלין אחר הפסח, כך אין אוכלין אחר המצה, אם שכח ולא אכל אפיקומן וסיים סדרו, כתב רק"ח¹⁹¹ שיטול ידיו ויברך על האפיקומן המוציא, ויאכל כזית בהיסיבה, או כביצה, ויברך ברכת המזון, ויסיים סדרו, וי"ם אם ברך ברכת המזון מעוות לא יוכל לתקון, אם לא יתחיל כל הסדר כבראשונה, כך קיבל ריב"ק מרבינו שמואל שיעשה כן מעשה¹⁹², וא"ת מה לי אפיקומן מה לי שאר מצה הרי שלנו כולם בחזקת שימור, י"ל שמא אכל בשר או פירות וביטל טעם מצה, שהיה סומך על האפיקומן, אך רבינו אבן¹⁹³ אומ' דאין תקנה לגמרי, דהיכי ליעביד, מאחר שיעשה כוס עלישי כבר, דהיינו ברכת המזון, אם יתחיל וישחה, א"כ נמצא ששוחה בין עלישי לרביעי, ואבי העזר¹⁹⁴ כתב אם שכח לאוכלו עד לאחר ברכת המזון, אם לא בירך על הנפן, יטול ידיו ויברך המוציא על אפיקומן, ויתן לכולם, ושוב יברך, אבל אם נמר הכל וברך על הנפן, שוב לא יאכל אפיקומן, וכן פסק בספר המצות קצר¹⁹⁵ משם מחזור ויטרי¹⁹⁶, עהרי שאר מצות נמי חשובות של מצוה, ואם נאכל האפיקומן בסעודה, או נאבד, כתב רבינו אבן¹⁹⁷ ורק"ח¹⁹⁸ שיקח מצה אחרת במקומו ויאכל באחרונה, אם כולם שלנו נעשו בשימור, וצריך שיאכל האפיקומן קודם חצות לילה¹⁹⁹, דקיימא לן כר' אלעזר בן עזריה²⁰⁰ דאמ' אכל הפסח אחר חצות לא יצא ידי חובתו, וכן פסק רבינו יצחק²⁰¹, אם התחיל לאכול אפיקומן וישן כשיעור משנתו, לא יאכל יותר, שגראה כאוכל פסח בשני מקומות, וא"ר יוסי²⁰² נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו, ואפילו אחד לבדו, כדא"ל אב"י לרבה²⁰³ נמנע קא גיים מר, דסבידא ליה כר' יוסי דאמ' אפילו מקצתן נרדמו לא יאכלו, וכן פסק רשב"ם²⁰⁴ ורק"ח²⁰⁵.

[לז]. ולאחר אפיקומן פסק רשב"ם²⁰⁴ דשתיית יין [אין]²⁰⁵ מבטל אכילת

191 הרוקה, סימן רפ"ג. והסוה רוקח פס לעיל, סימן דע"ז; ומעשה רוקח, סימן ע"א, עמ' י"ט, סאניק תרע"ב.
192 ראה טעשה רוקח הג"ל, סס סס.
193 המנהיג, פ"ז ע"א. ובליקוטים הג"ל סס: וראב"ן כתב.
194 ראבי"ה, ח"ב, סימן תקכ"ה, עמ' 188.
195 סמ"ק, סימן ד"ט.
196 ראה מחזור ויטרי, עמ' 286.
197 בליקוטים הג"ל, פס, הני' הנכונה: כתב הראב"ן. ואיחא באבן העזר להראב"ן, ע"ג ע"א, רפ' פראג ש"ע.
198 הרוקה, סימן רפ"ג.
199 ראה ברכות ט' א', ובנסמן סס.
200 כותנו לר' יצחק בן ר' אבא מארי, בעל ספר העיטור (נעשרת הרברות, נ"ר ע"ב, לעמבערג תר"כ). וראה חוספות, פסחים ק"ב ב', כ"ה אמר רבא: וסמ"ג, עש"ן, ריש סימן מ'; והרוקה, סימן רפ"ג.
201 משנה, פסחים ק"ב ב'.
202 פסחים סס.
203 הרוקה, סימן רפ"ג.
204 פסחים ק"ב א'.
205 הנהתי לפי הסברא, ולפי הרשב"ם סס.

מצה של מצוה ומותר, לאחר אכילת אפיקומן נוטל ידיו בלא ברכה דקיימא לן מים אחדונים חובה, ואינן טעונין ברכה, והבעל הבית שעושה הסדר הוא יברך ברכת המזון, כרי להשלים הברכות של ה' כוסות, ולאחר ברכת המזון ישחה ויברך על הגפן ועל פרי הגפן, ומזון כוס רביעי להלל, ולאחר שסיים כל השירות מברך בודא פרי הגפן, ורב עמרם נאון ורבינו יוסף טוב עלם כתבו²⁰⁶ שאם היה חולה או איסטניס, וצריך לשחות, לאחר שנוטל הלל עד בחשבחות, (ממברך²⁰⁷ בודא פרי הגפן ושוחה, ומזנין כוס חמישי, ואומר עליו הלל הגדול ונשמת ושאר פיוטים, ומברך בודא פרי הגפן, ורק"ח כתב²⁰⁸ ששוחה כוס חמישי בלא היסיבה, ולכתחילה אין לעשות כוס חמישי כי ארבע כוסות אסמכוה אקראי, ומה שאין מברכין אקב"ו לשחות ר' כוסות²⁰⁹ כמו בשאר ברכות שהן מדרבנן, לפי שאינו עושה אותן ביחד, וכל אחד צריך על מצותו, לכך אין מברך עליהן, עי"ל דהיכי לימ' לשחות ר' כוסות, הא איכא קידושא דמצוה ועומר הוא, ענ' [זכר] וזכריהו על היין,²⁰⁹ ואי לימא לשחות ג' כוסות, הא מצותו ד'.

[לח]. בירושלמי²¹⁰ בין כוס ראשון לשני ובין שני לשלישי אם רצה לשחות ישחה, בין שלישי לרביעי לא ישחה שלא ישחק, ויש מחמירין שלא לשחות בין ראשון לשני דגרא' כמוסיף, וגם איכא למהש לשיכרות, ולאחר כל הכוסות יש נאונים²¹¹ אוסרים לשחות כל הלילה אפילו מים, שלא יבטל טעם האפיקומן, וכן גדולי אייברא נוהגין כן, ויש מתדיין אפילו יין, ולא שייך הפנת טעם נבי שתיה, וראייה מירושלמי²¹² דקאמ' טעם רבין שלישית לרביעית לא ישחה שמא ישחק וישכח לומר הלל, ולא קאמ' טעם משום הפנה, ולאחר גמר הסדר מאי ישחק שייך, ומה בכך, וגם במשנה²¹³ דקאמ' דאין מפטירין אחר המצה אפיקומן, לא מפרש כ"א מידי דאכילה, כמו גזולות²¹⁴ וקליות ואגוזים, ושאלות²¹⁵ ורב אלפס²¹⁶ אוסר²¹⁷ יין, רמיחוי כמוסיף על ד' כוסות, ומים מתדיין.

206 דאה סדרע"ג, ח"א, מ"א ע"א, ווארשא תרכ"ה; הרוקח, סימן רפ"ג; מחנה ויטרי, עמ' 256; וראבי"ה, ח"ב, סימן תקכ"ה, עמ' 169. ובסמ"ג, עשין, סוף סימן מ"א; ופי' רבי שלמה ורבינו יוסף טוב עלם שאם הוא חולה או איסטניס וצריך לשחות, מנו כוס חמישי ואומר עליו הלל הגדול ואומר נשמת עד חי העולמים.
207 הנהתי לפי הסבא. ובליקוט' מהל' אמרכל הנ"ל, כ"ו ע"א: שאם היה חולה או איסטניס ישחה כוס חמישי ויאמר הלל הגדול.
208 הרוקח, סימן רפ"ג.
209 השוה הרוקח שם; והמנהיג, פ"ה ע"ב, סימן פ"א.
209א דאה פסחים ק"ו א'.
210 ירושלמי פסחים, ספ"י, ל"ו ע"ד.
211 וז"ה ברוקח, סוף סימן רפ"ג. ובליקוט' הנ"ל, שם; יש גדולים אוסרים וכו'. וראה ל"ן, אוצה"ג, פסחים, החשובות, עמ' 8-127.
212 ירושלמי פסחים, שם.
214 תלמוד, פסחים שם.
215 לא מצאתי זה בשאלות. והשוה שאלות, צו, סימן ע"ו.
216 רי"ף, פסחים, פ"ה, על המשנה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.
217 בכ"ז, אוסר.

קעא ספר אמרכל על הלכות פסח [כט]

[לט]. רבינו חיים כהן²¹⁵ לא היה מברך וחוחם בסוף הלל עד מלך אל חי העולמים, אך הוחם מעולם ועד עולם אתה אל, ובישתבח הוחם, כי שני חמימות בעיני אחד למה, וכן היה נוהג מהר"ם מרוטנבורק²¹⁶ ומהררא"ש²²⁰ היבא דצריך לקרש בב' בתים בפסח ולהוציאם ידי חובתם, כיצד יעשה²²¹ אם יברך ברכת המזון שוב אין לו רשות למעום, אלא כך יעשה, לחול להחייא בית דבעי לאפוקיהו, ולקדש להו ולישתו אינהו, וכן בורא פרי הארמה וכן המוציא ואכילה מצה מברך איהו ושעמי אינון, וכן אכילת מרור, וכי מטו לסעוד אויל איהו לבייתיה ומסיק נפשיה ובני בייתיה, וסעיד, ולא יברך על מזונו עד דיוחיל להחם, ואכיל כוית ומברך להו על כוס שלישי, ויאמר להם ההלל וברכת השיר על כוס דביעי, ולא ישחה מידו מן הכוסות הללו, ולבתר הכי ליהדר לקיבע' לביחו, ויברך על מזונו בכוס שלישי וישחה, ועל כוס דביעי ימור אח ההלל, וכן יכול לעשות אפילו כי' בתים עכ"ל ברוך ממנצא, ורק"ח²²² כתב יקדש להם קידוש ומברך בורא פרי הארמה, ואוכל עמהם, וכן אוכל עמהם מן המצה ומן המרור, אך לא יסיים ברכת המזון עד כבית אחרון, רהכי תניא בשיליהו ראוהו ב"ד במס' ראש השנה²²³ כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, ובעי רחבנא²²⁴ ברכת הלחם של מצה שהוא מצוה²²⁵, וברכת היום של קידוש היום מהו, ופשטיה ליה מיהא, אמ' רב אשי כי הוינן ביה רב פפא²²⁶ הוה מקדש לן, וכי הוה אתי ארישיה²²⁷ מברכא הוה מקדש, אלמא אע"פ שיצא מוציא²²⁸, ואם כולם למדו ברכת המזון יברך כל אחד בביתו, אבל המקדש לא יברך ברכת המזון, ולאחר שברכו ברכת המזון מסיים לכל אחד הלל וכל הסדר, וכן יעשה לכל אחר, ובבית אחרון יברך המקדש ברכת המזון ומסיים סידרו עכ"ל.

[מ]. ריין מצה של מצוה, צריכה להיות מאחר מה' מינין, חיטה ושעורה כוסמין שכולת שעול שיפון, ואם עשה עיסה מחיטים ואורז ורוחן, אע"ג הרובה אורז, אם יש בו טעם דגן יצא, כראיתא בפ' התערובת²²⁹, וגם יצא כמעשה אילפס, בין שהרביק הבצק ואחר כך הרתיח, בין הרתיח ואחר כך הרביק, ההלכה כד' יוחנן דאמ' ²³⁰ מעשה אילפס קרוי לחם, ולא יתן משקה במחבת, דאי איכא משקה

215 וכה' בחוספות, פסחים ק"ח א', ב"ה ר' יוחנן, ומובא נ"כ בספ"ג, עשין, סוף סימן ט"א (ושם: ורבינו חיים כהן אבי אמי וכו').

216 השב"ץ, סוף סימן צ"ט.

220 הרא"ש, סוף הלכות פסח בקצרה', בסוף ערכי פסחים.

221 ראה הרי"ף, פסחים ספ"ז; הרא"ש, פסחים, פ"ז, סימן ל"ז; והמנהיג, פ"ז ע"ב. סימן פ"ה.

222 הרוקח, סימן רפ"ד, בשנויים. וראה מעשה רוקח, סימן ס"ט, עמ' י"ח. סאניק הרע"ב.

223 ר"ה כ"ט א-ב'.

224 ב"ה ס"ם: בעי רבא, וי"ג ס"ם: רחבא. ראה ד"ס ל"ה כ"ט ב', אות ב'.

225 בכ"ז: מצה. והאות ו' על הגליון.

226 כמלמוד שם: בי רב פפי, ובר"ס ס"ם: בי רב פפא. ודאה הגהות ד"ס שם, אות נ'.

227 = אריסיה.

228 על הגליון: [אינון] מוציא.

229 וזכחים ע"ח א'.

230 פסחים ל"ז א-ב'.

אפילו ר' יוחנן מודה דלאו לחם הוא; כדאיתא בירושלמי,²³¹ ועוד רנבי משקה איכא חששא רחימוץ, וטוב לאפות בתנור ולא באילפס, לאפוקי נפשי מפלוגתא, דהא ריש לקיש פליג ואמ' מעשה אילפס לאו לחם מיקרי, אע"ג דתוספתא (ד'תוספתא) ושאלתות²³² ורבינו יצחק²³⁴ פוסקין דהלכה כר' יוחנן, מ"מ ר"ח פסק כרשי לקיש, ואין להכניס ראשו בפלוגתא, כפ' הקומץ רבה²³⁵ תבלה בקצה בשומשמן] בכל מיני תבלין כשירה היא, הואיל ויש בה טעם מצה, יש אוסרין ליתן מלח, כדאמרין בהמוציא יין^{236א} מצה כמשמעו דלא מליח, כעיסה בלא שאור, והרב ר' יצחק²³⁶ מוכיח רמלח אינו מחמיץ, דכח' במגחה לא תאפה חמץ,^{236ג} וכת' על כל קרבן מנתחך תקריב מלח,^{236ב} אלמא מלח אינו מחמיץ, וכשיטת הרב ד' אליעזר מטריך קיימא לן דמצה בזמן הזה דאורייתא,²³⁷ ואינה חלויה באכילת פסח, ורוקא בלילה הראשונה חובה, אבל כרגל אכילת מצה דשוח, רצה אוכל אורז ודוחן או פירוח.

[מאן... דין מרור, קיימא לן כרבא²³⁸ דאמ' מרור בזמן הזה דרבנן לפי שהיא חלוי באכילת פסח, על מצות ומרורים יאכלוהו,²³⁹ תנן בפ' כל שעה²⁴⁰ אילו ידקות שאדם יוצא ידי חובתו משום מרור, בחזרת היינו חסא, וקורין לייטנא,²⁴¹ והוא עיקר מרור, בעולשין קורין קרישפלא,²⁴² ובחרחבינא הוא סיב הגרל סביב הרקל וודילא,²⁴³ ובתסמא הוא אבדורן,²⁴⁴ ובמררינא אמירפרייל²⁴⁵ ונראה שהוא וירמוטא באשכנז,²⁴⁶ ועיקר מצוה בחזרת, והא תנן ברישא, ועל שם דחס

231 ירושלמי חלה, פ"א, גז ע"ד.

232 תוספות, פסחים ל"ז ב', כ"ה דכ"ה רכ"ה ע"ל.

233 שאלות, צ"ה, סוף סימן ע"ו.

234 כוונתו לבעל העיטור (עשרת הרברות, מצה ומרור, נ"א ע"ב, לעסכתה תרי"ב). גם כעל העיטור סביא שם הפסק של ד' אחא (=שאלות) דהלכה כר' יוחנן. וראה סמ"ג עשין, סימן ס'.

235 מנחות כ"ז ב'.

236 ראה העיטור הגל שם; והמנהיג, ע"ח ע"ב, ס כן ל"ד.

236א ויקרא ו' י"ג.

236ב ויקרא ב' י"ג.

237 השנה העיטור הגל, נ"ד ע"ב.

238 פסחים ק"ב א'.

239 במדבר ס' י"א.

240 שנה, פסחים ל"ט א'.

241 כ"ה כרש"י, פסחים שם.

242 כ"ה כרש"י שם.

243 כ"ה כרש"י שם.

244 כרש"י שם; מרובי"א, ראה בלוגרדייס, Les Gloses Francaises, עמ' 93, סימן 687 והעידני על זה ידידי הפרופ' בועז כהן.

245 כ"ה כרש"י שם. וראה ראבי"ה, ח"ב, סימן תככ"ה, עמ' 157; אכן העיר להראב"ן, ע"ג ע"ב, פראג ש"ע; מחזור ויטרי, עמ' 5-284; ואליה רבה לר' אליה שפירא, אות' סימן תע"ג, ס"ק י"ב, וולצבאך תקי"ז.

246 וכ"ה בראבי"ה שם; ובראב"ן שם.

[לא]

ספר אמרכל על הלכות פסח

קען

רחמנא עלו, ויוצאין בקלחין שלהן בין לחין בין יבשין, ובעלין לחין ולא יבשין, כך מסיק בגמרא,²⁴⁷ וריקק רבינו יעקב²⁴⁸ ראין יוצאין בשורש המרור, ויוצאין במרור כמישין, אבל לא כבושין בחומץ, ולא שלוקין מבושלין יותר מדאי, כל אילו ה' מיני מרור, אבל מאחד מהן או מחמשתן כוית ביחד יצא, דאכילה כתיבה ביה, ואין אכילה פחות מכוית, בלע (מצה) [מרור]²⁴⁹ לא יצא, כרכו בסיב ובלעו לא יצא, בלע מצה ומרור, ידי מצה יצא, אבל בלעיסה אסור, דאמרינן²⁵⁰ לא ליכול מצה ומרור בהדי הדדי, דשעם מרור מבטל טעם מצה.

[מב]. קיימא לן דחרוסת הוא מרבריהם זכר לטיט, שהיו עבדים במצרים, כתב רבינו שמשון²⁵¹ כשחל פסח להיות בשבת יהיה נוהר לגבל חרוסת מבעוד יום, כדאית' בירושלמי בפ' כלל גדול²⁵² האי מאן דשחיק תומא חייב משום דש, מברר בקליפתן חייב משום בורר, כדשחיק במרוכתיה חייב משום טוחן, כדריהב משקין חייב משום לש עכ"ל, ורש"י²⁵³ ורק"ח²⁵⁴ כתבו כשחל ט"ו בניסן בא' בשבת יש לעשות החרוסת מיום ו' שהוא י"ג בניסן, ואם ירצה לעשותן במצאי שבת שהוא י"ט הרשות בידו, דאמ' בפ' ערבי פסחים²⁵⁵ חרוסת מצה, ואינו מכשירי מצוה, השתא תבלין נידוכין, חרוסת שהוא מצוה מיבעיא, אין נותנין את הקמח לתוך חרוסת, ואם נתן מיר, מיר²⁵⁶ וחכמים אומרים יאכל מיר, אמ' רב נחמן אמר שמואל הלכה כרבירי חכמים, יש שאין מניחין לתת תאנים לתוך חרוסת, מפני שיש אומרים שמתיון מים עליהם כשרורסין אותן לתוך העיגול כשהו יבשין כדי שירבק להם הקמח, והקמח מפרידם כדי שלא ידבקו זה לזה, ויש אומרים שאין מתיון עליהם מים, ומי פירות אין מתמיצין, והחדל יחדל אביה.²⁵⁷

[גנ]. והא לך לשון ספר המצות,²⁵⁸ שלא לאכול חמץ בפסח, כדכתיב כל חמצת לא תאכלו,²⁵⁹ מחצי היום של י"ד אסור, וגם לוקה לר' יהודה, הגה"ה, וכן פסק המיימני²⁶⁰ דלוקה, ופי' רבינו יחיאל מפרי"ש ראע"ג דקיימא לן כר' שמעון בלאחר זמנו כדפסק רבא, מ"מ לעניין קודם זמנו הלכה כר' יהודה,²⁶¹ עכ"ה, אבל כרח אינו חייב אלא ז' ימים בלבד, ומדרבנן אסור²⁶² ...

247 פסחים ל"ט ב'.

248 וכו' בסמ"ג, עשין, סימן מ"א, ושם: ומרקק רבינו יעקב וכו'.

249 הגהתי לפי הסברא. ראה פסחים קט"ו ב'.

פסחים קט"ו א'.

251 ראה תשובות רש"י, סימן ש', עמ' 324, הוצ' אלפנבין, ובהערות שם.

252 ירושלמי שבה, פ"ז, י' ע"א, בשנויים. ועיין הירושלמי כפשוטו עמ' 139 ואילך.

253 תשובות רש"י הנ"ל שם, בשנויים.

254 הרוקח, סימן רס"ז: ופסק רבינו שלמה'.

255 ראה פסחים קט"ו א'.

257 ראה ראב"ה, ח"ב, סימן הקכ"ה, עמ' 167.

258 סמ"ג, לאוין, ריש סימן ע"ו.

259 שמו"ב כ'.

260 משנה חודה, הל' חמץ ומצה, פ"א ה"ח. וראה השנת הראב"ד, והצהות מיימוניות שם.

261 ראה סמ"ג, לאוין, סימן ע"ו.

262 המלה, אסור' נמצאת בסוף שולי הגליון.